

Ministerie van Landbouw, Natuur en
Voedselkwaliteit

Nota Dierenwelzijn & Nationale Agenda Diergezondheid

Voortgangsrapportage 2010

Inhoud

1	Inleiding—5
2	Burger en consument—6
2.1	Productiewijze van landbouwsector transparant—6
2.2	Tussensegment voor varkens- en kippenvlees—6
2.3	Stimuleren duurzame consumptie—6
2.4	Etikettering dierenwelzijn—6
2.5	Dialogo over dierenwelzijn—7
3	Landbouwhuisdieren—8
3.1	Integraal duurzame stallen—8
3.2	Integraal beoordelingskader—9
3.3	Robuuste dieren/Natuurlijke weerstand—9
3.4	Dierenwelzijn internationaal—9
3.5	Melkveehouderij—10
3.6	Kalverhouderij—11
3.7	Dikbilhouderij—11
3.8	Varkenshouderij—11
3.9	Pluimvee—12
3.10	Verwaarlozing landbouwhuisdieren—13
3.11	Doden van dieren—14
3.12	Transport van dieren—14
3.13	Preventie van dierziekten—15
3.14	Bedrijfsgebonden dierziekten—15
3.15	Bestrijding van dierziekten—16
3.16	Vaccinatie—17
3.17	Structuur veehouderij en diergezondheid—18
4	Hobbydieren—19
4.1	Communicatie—19
4.2	Differentiatie in beleid—19
4.3	Onderzoek naar alternatieven voor identificatie van hobbydieren—19
5	Paarden—20
5.1	Welzijnsverbetering—20
5.2	Professionalisering van de vertegenwoordiging van de paardensector—20
5.3	Communicatie over diergezondheidsonderwerpen—20
5.4	Plan van aanpak gezondheid paarden—20
5.5	Paardenziekten, Afrikaanse Paardenpest en Zoönosen—21
6	Dieren in de natuur—22
6.1	Populatiebeheer en schadebestrijding—22
6.2	Opvang gewonde niet-gedomesticeerde dieren—22
6.3	In het wild levende grazers en natuurdieren—22
6.4	Vervreemding van de natuur verminderen—22
6.5	Dutch Wildlife Health Centre—23
6.6	Nulstand zwijnen—23
7	Vissen—24
7.1	Diervriendelijkere dodingsmethode van paling en meerval—24
7.2	Maatlat voor duurzame kweek van vissen—24

7.3	Fundamenteel onderzoek naar natuurlijk gedrag van vissen—24
7.4	Praktijkonderzoek naar het huidige transport van levende kweekvissen—24
7.5	Terugdringen van bijvangsten en selectievere vangstmethoden—25
7.6	Evaluatie huidige gedragscode sportvisserij—25
7.7	Visgezondheid—25
8	Gezelschapsdieren—26
8.1	Communicatie en voorlichting dierenwelzijn en diergeneeskundige zorg—26
8.2	Zelforganisatie van de gezelschapsdierensector—26
8.3	Onderzoeksprogramma Welzijn Gezelschapsdieren—26
8.4	Positieflijst—27
8.5	Certificatiesysteem voor honden en katten en dierenspecialzaken—27
8.6	Verplichte Identificatie & Registratie voor honden—28
8.7	Erfelijke problemen bij rashonden—28
8.8	Regeling Agressieve Dieren—28
8.9	Professionalisering dierenambulances—29
8.10	Lokale initiatieven—29
8.11	Handhavingscapaciteit—29
8.12	Rol en verantwoordelijkheid overheid, sector, eigenaar—29
8.13	Scheiden van konijnen—29
9	Dierentuindieren—30
9.1	Evaluatie Dierentuinbesluit—30
10	Circusdieren—31
10.1	Onderzoek naar welzijn circusdieren—31
11	Proefdieren—32
12	Diergezondheid en dierenwelzijn: horizontale thema's—33
12.1	EU-strategie voor diergezondheid—33
12.2	Risicogebaseerd beleid—34
12.3	Categorisatie dierziekten—34
12.4	Kostentoedeling dierziektebestrijding—35
12.5	Veterinaire organisatie en infrastructuur—35
12.6	Diergeneesmiddelen—36
12.7	Kennis, research en development—36
12.8	Klimaatverandering, globalisering en emerging diseases—40
12.9	Bestrijden aan de bron—40
12.10	NWO-onderzoek dierenwelzijn—42
13	Moties—44
14	Bijlage 1: Totaaloverzicht acties NDW en NAD—45
15	Bijlage 2: Samenhang tussen Voortgangsrapportage Nota Dierenwelzijn en Nationale Agenda Diergezondheid & meetpunten in Staat van het Dier—56
16	Bijlage 3: Afgeronde acties in 2008, 2009 en 2010—58

1 Inleiding

Voor u ligt alweer de derde voortgangsrapportage over de Nota Dierenwelzijn en de Nationale Agenda Diergezondheid. In deze rapportage wordt verslag gedaan van de voortgang en stand van zaken van de uitvoering van beide nota's over het jaar 2010. Daarbij wordt tevens gerapporteerd over de openstaande moties.

De Nationale Agenda Diergezondheid en de Nota Dierenwelzijn zijn in 2007 tot stand gekomen om lopende acties en fungerend en nieuw beleid aan te sluiten bij de EC-Strategy Community Animal Health Policy 2007-2013 en om uitvoering te geven aan het toenmalige regeerakkoord van het kabinet Balkenende IV. Tezamen met de Wet Dieren vormen de NAD en de NDW een voortzetting van de verbetering van het dierenwelzijn en de diergezondheidsstatus van Nederland.

In 2010 is aan de voortgangsrapportage de Staat van het Dier toegevoegd. Een monitoringsrapportage waarmee het welzijn en de gezondheid van dieren in Nederland worden gemonitord door metingen aan het dier (outcome) en in de omgeving van het dier (output). Hiermee wordt een aanzet gegeven om de effecten van de beleidsacties uit de NDW en NAD te meten. Ook dit jaar is er weer een Staat van het Dier uitgebracht, die aan deze voortgangsrapportage is toegevoegd. De corresponderende paragrafen uit de Staat van het Dier staan bij de diverse paragrafen in deze voortgangsrapportage vermeld.

2011 is een jaar van verandering. Er is een nieuw kabinet gevormd met een nieuw regeerakkoord. De Wet Dieren is aangenomen. Er wordt een dierenpolitie gevormd die onder andere samen met de nVWA en LID het dierenleed verder aan gaat pakken. Dit alles, tezamen met de wetenschappelijke en maatschappelijke ontwikkelingen, heeft aanleiding gegeven tot de start van een actualisatie van de Nota Dierenwelzijn en Nationale Agenda Diergezondheid. Deze actualisatie zal leiden tot een integrale beleidsnota over dierenwelzijn en diergezondheid in Nederland. Een nieuwe Nota betekent ook een andere rapportage. Deze derde voortgangsrapportage is derhalve de laatste in deze vorm.

Het regeerakkoord heeft tevens geleid tot een verdere decentralisatie van natuurbeleid, en dus ook de daarmee gepaard gaande taken en acties. De decentralisatie van verantwoordelijkheden voor dieren in de natuur, zoals geregeld in onder meer de flora en faunawet, maakt dat het rijk zijn inspanningen op dit terrein verder heeft afgebouwd.

2 Burger en consument

2.1 **Productiewijze van landbouwsector transparant** (NDW 1)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.7 en 2.3.9

In 2010 is een onderzoek uitgevoerd naar hoe ondernemers die vleesvarkens, vleeskuiken of melkkoeien houden en kweekvisondernemers hun bedrijf meer transparant kunnen maken voor de maatschappij. Behoeften en mogelijkheden zijn zowel gepeild bij ondernemers als bij burgers. Ook is inzichtelijk gemaakt wat volgens deze ondernemers de kansen en de valkuilen kunnen zijn van transparantie. De resultaten van dit rapport worden begin juni 2011 gepubliceerd. Aan de hand van de conclusies en aanbevelingen zal EL&I in overleg treden met de sectororganisaties hoe de transparantie-ambitie verder vorm te geven mede in het licht van de in de voorgaande voortgangsrapportage genoemde activiteiten die door de sector zelf (o.a. zichtstallen) en door het Voedingscentrum worden ondernomen.

2.2 **Tussensegment voor varkens- en kippenvlees** (NDW 2)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.3

In juni 2010 is de Monitor Duurzame Dierlijke Producten 2009 gepubliceerd.

2.3 **Stimuleren duurzame consumptie** (NDW 3)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.13

In 2010 is in twee perioden (juni en december) door middel van televisie reclame aandacht gevraagd voor de thema's dierenwelzijn, milieu en voedselverspilling in relatie tot eten. De campagne had als hoofdthema "Stel meer vragen bij je winkelwagen". Het thema dierenwelzijn is in de televisiespot verwoord met de vraag "hoe leefde jouw eten voordat het eten werd?". In december 2010 heeft Motivaction in dit kader een meting uitgevoerd waaruit blijkt dat 69% van de Nederlanders zich realiseert dat men door de keuze voor bepaalde producten invloed heeft op het welzijn van dieren in de veehouderij. In 2006 was dit 65% van de Nederlanders. Daarnaast is uit dit onderzoek gebleken dat 32% van de consumenten dierenwelzijn meeweegt bij de aankoopbeslissing van vlees. In 2006 was dit 22% van de consumenten.

2.4 **Etikettering dierenwelzijn** (NDW 4)

Op basis de discussie van ER, EP en EC over het rapport over Etikettering dierenwelzijn (2009), zal de Europese Commissie waarschijnlijk initiatieven omtrent etikettering, informatiecampagnes en Europees netwerk van referentiecentra voor dierenwelzijn opnemen in de nieuwe EU Strategie van dierenwelzijn die eind 2011 wordt verwacht.

2.5 Dialoog over dierenwelzijn (NDW 5)

In 2010 heeft de Raad voor Dierenaangelegenheden twee zienswijzen uitgebracht, te weten de zienswijze 'Agenda voor het dierbeleid: morele vraagstukken en speerpunten voor het dierbeleid in Nederland' (juli 2010) en de zienswijze 'Fokkerij & Voortplantingstechnieken' (december 2010). Op 9 februari jl. is er een beleidsreactie op de zienswijze 'Agenda voor het dierbeleid aan de Tweede Kamer gestuurd (zie TK 28 286, nr. 470). Aan een groot deel van de door de RDA gedane aanbevelingen zal invulling worden gegeven. Zo komt er een trendanalyse 'Denken over dieren', een actueel standpunt over de rechtvaardiging van de verschillende doelen waarvoor dieren worden gehouden en zal het ethisch afwegingskader zoals dat uiteen is gezet in de nota naar aanleiding van het verslag betreffende de Wet dieren (zie TK 31 389, nr. 9), daar waar relevant, worden toegepast bij besluitvorming over ethische vraagstukken. De beleidsreactie op de zienswijze 'Fokkerij & Voortplantingstechnieken' volgt in de eerste helft van 2011.

Kasteel Groeneveld en Natuurmuseum Brabant voeren in 2011 met medefinanciering van het ministerie van EL&I het project "Mensen en hun Dieren" uit. Doel van dit project is een brede, landelijke publieke discussie over de wijze waarop wij ons tot gedomesticeerde dieren verhouden. Het project bevat diverse onderdelen waaronder een debatreeks over de relatie tussen de mens en het gedomesticeerde dier, een tentoonstelling in het Natuurmuseum Brabant over de veelheid aan diersoorten en de Morele Kieswijzer. Dit laatste betreft een didactisch computerprogramma waarin mensen morele keuzes worden voorgelegd over hun eigen omgang met dieren en voedsel.

3 Landbouwhuisdieren

3.1 Integraal duurzame stallen

(NDW 6, 18-21, 37-40, 46-49, NAD 22)

Staat van het Dier paragraaf 2.2.3

Integraal duurzame en diervriendelijke stallen zijn stal- en houderijsystemen waarin verschillende duurzaamheidsthema's in onderlinge samenhang verbeterd zijn ten opzichte van huidige stalsystemen. De ambitie voor 2011 is om 5% van deze stallen te hebben in Nederland. Die ambitie is overgenomen in de Uitvoeringsagenda Duurzame veehouderij welke op 19 mei 2009 is afgesloten met de sector en maatschappelijke organisaties (zie TK 28 973, nr. 34).

Dierenwelzijn speelt hierin een belangrijke rol. Het aandeel gerealiseerde integraal duurzame stallen was op 1 januari 2011 3.4 %. Hierbij moet worden opgemerkt dat er grote verschillen zijn tussen sectoren. Op 1 januari 2011 waren 8.6% van de pluimveestallen, 5.1% van de varkensstallen en 2.3 % van de melkveestallen integraal duurzaam. Voor 1 januari 2010 wordt gestreefd naar een percentage van 5 %. Het afgelopen jaar zijn er verschillende acties uitgevoerd om nieuwe ideeën te genereren en uitvoering mogelijk te maken.

In december 2009 is het SBIR (Small Business and Innovation Research) programma opengesteld voor ondernemers die vernieuwende ideeën hebben voor de ontwikkeling van integraal duurzame stal- en houderijsystemen. Elf bedrijven hebben opdracht gekregen voor een haalbaarheidsonderzoek. Deze zijn inmiddels afgerond. Alle elf bedrijven hebben vervolgens een offerte ingediend voor fase 2 (de onderzoek- en ontwikkelingsfase) De drie beste voorstellen daarvan krijgen een opdracht om hun ideeën verder te onderzoeken en te ontwikkelen, bijvoorbeeld door bouw van een prototype. Na deze fase ligt er een product dat klaar is om te vermarkten.

De investeringsregeling integraal duurzame stallen is in 2010 twee keer opengesteld; in februari en in het najaar. Er was 11.5 respectievelijk 15 miljoen euro subsidie beschikbaar. Ook in 2011 zal de investeringsregeling integraal duurzame stallen twee keer worden opengesteld, een keer onder artikel 68 van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid in januari en een keer als nationale regeling in de zomer.

Ook in 2010 konden melkvee-, varkens-, pluimvee en vleeskalverhouders gebruik maken van de regeling MIA (Milieu Investeringsaftrek) en Vamil (Willekeurige afschrijving Milieu Investerings) op basis van de Maatlat Duurzame Veehouderij. Veehouders die in aanmerking willen komen voor de MIA Vamil regeling moeten investeren in bovenwettelijke maatregelen op het gebied van dierenwelzijn, ammoniak, diergezondheid en energie. Per 1 januari 2011 is de Maatlat Duurzame Veehouderij uitgebreid met de deelmaatlaten fijn stof en 'bedrijf en omgeving'. Daarnaast is er ook een maatlat voor eenden- en kalkoenhouderij gepubliceerd. Voor de maatlat voor konijnenhouderij wordt gestreefd deze in 2011 ook te koppelen aan de MIA en Vamil regeling.

In de herontwerptrajecten voor stallen die worden uitgevoerd door de Animal Science Groep van Wageningen UR is in 2010 het herontwerp traject varkenshouderij afgerond. Het herontwerptraject Varkansen heeft 3

herontwerptrajecten opgeleverd: de pagode, de pijler en de parel. Net als voor de andere gereed zijnde herontwerptrajecten zet EL&I nu in op verankering door kennisverspreiding en herontwerpen in de praktijk. Voor de vleeskuikenhouderij en de legpluimveehouderij die voor eierproductenindustrie produceert is verder gewerkt aan de herontwerptrajecten die in 2009 zijn gestart. In 2010 is gestart met herontwerptrajecten voor eenden, konijnen en kalkoenen.

3.2 Integraal beoordelingskader (NDW 7, 8)

In de Nota naar aanleiding van het verslag betreffende de Wet dieren (TK 31389, nr. 9) is een ethisch afwegingskader uiteengezet. Dit afwegingskader wordt, daar waar relevant, gehanteerd in de beleidsontwikkeling. Het afwegingskader is nader uitgewerkt in de vorm van een handreiking die is getiteld 'Ethiek in beleid: waarden wegen met gevoel en verstand', zodat het praktisch toepasbaar is in het dagelijks beleidswerk. Deze actie is hiermee afgerond.

3.3 Robuuste dieren/Natuurlijke weerstand (NDW 9 en 10)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.7

Onder de titel Weerbaar Vee is in november 2010 een 5 jaar durend project van start gegaan waarin wordt gezocht naar parameters om de natuurlijke weerstand van melkvee te meten en naar maatregelen die de natuurlijke weerstand kunnen verbeteren. Kenmerkend voor het project is de directe interactie tussen wetenschap en praktijk. Het project wordt uitgevoerd door een consortium van organisaties onder leiding van de Gezondheidsdienst voor Dieren. Met dit project werkt de melkveehouderijsector, met ondersteuning van de overheid, aan een robuuste melkveestapel met een lagere ziekte-incidentie, minder gebruik van geneesmiddelen en een langere levensduur.

3.4 Dierenwelzijn internationaal (NDW 11, 12, 14, 16 en 17)

Europese welzijnsregelgeving voor (opfok) vleeskuikenouderdieren, kalkoenen, nertsen en konijnen

De Europese Commissie is gestart met een nieuwe EU Strategie Dierenwelzijn. De Europese Commissie zal in het kader van deze strategie regelgeving overwegen voor diersoorten die nu nog geen Europese welzijnsregelgeving hebben.

Betere bundeling en samenwerking van (internationaal) wetenschappelijk onderzoek

Binnen de Collaborative Working Group on Animal Health and Welfare van het European Research Area Network Emerging and major infectious diseases (ERANET EMIDA) is een Animal Welfare subgroup gevormd. De eerste bijeenkomsten hebben plaatsgevonden en de prioritaire thema's voor internationaal gecoördineerd onderzoek zijn gedefinieerd. Ook is er binnen het 7e kaderprogramma een call gepubliceerd voor een nieuwe ERANET Animal Health and Welfare. Het betreft hier een voortzetting van het bestaande ERANET EMIDA. Het nieuwe ERANET biedt een kader om in de komende jaren gezamenlijk transnationale calls te plaatsen op zowel het gebied van diergezondheid als dat van dierenwelzijn. Nederland zit in de actieve groep van lidstaten die werkt aan de voorbereiding.

Behoud van het Europese verbod op de legbatterij

Eind 2009 is op initiatief van Nederland samen met gelijkgezinde lidstaten een brief aan de Europese Commissie gestuurd waarin wordt opgeroepen dat de Commissie zich inspant voor een adequate implementatie van het verbod op de legbatterij in de lidstaten per 1 januari 2012. Nederland heeft tijdens een multi-stakeholder meeting op 19 januari 2011 in Brussel haar standpunt gepresenteerd voor Commissie, lidstaten en stakeholders. Daarbij heeft Nederland ook suggesties gedaan voor een betere omschakeling op Europees niveau.

Welfare Quality

Welfare Quality (www.welfarequality.net) heeft voor 7 diercategorieën meetprotocollen (op pluimvee, runderen en varkens) opgeleverd. Verder werkt Nederland aan een meetprotocol voor paarden en konijnen. De meetprotocollen bevatten indicatoren, waarmee het welzijn direct aan het dier kan worden gemeten. Dit is een belangrijke stap in het kunnen beoordelen en objectiveren van dierenwelzijn. Diverse Nederlandse partijen kunnen zinvol gebruik maken van deze meetprotocollen van Welfare Quality. Nederland wil dat de veehouderij gebruik gaat maken van de goede mogelijkheden die Welfare Quality biedt. In de praktijk is er behoefte aan het vereenvoudigen en het beproeven van de meetprotocollen. WUR en de GD voeren namens EL&I onderzoek uit naar de vereenvoudiging van de meetprotocollen. Ook zal EL&I meerjarige praktijkprojecten in de veehouderijsectoren financieren. In deze projecten gaan veehouders aan de slag gaan met het meten en verbeteren van dierenwelzijn. Op EU-niveau pleit Nederland voor een follow-up van Welfare Quality. De Commissie zal dit meenemen in de nieuwe EU Strategie voor dierenwelzijn.

3.5 Melkveehouderij (NDW 22 t/m 24)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.3

Bevorderen weidegang

In 2009 is het percentage koeien met weidegang gedaald naar 76% (in 2008 circa 80%). Het percentage koeien dat van het voorjaar tot het najaar dag en nacht buiten liep is gedaald naar het niveau van 2007: 22% (in 2008 38%). Oorzaken van de terugval zijn het voor weidegang af en toe lastige weer en de stijgende melkprijzen, waardoor kostenbesparing middels weidegang minder noodzakelijk was.

Bij Friesland Campina kwam 80% van de ruim 14.000 aangesloten melkveehouders in Nederland in aanmerking voor de weidemelkpremie. Daarnaast heeft Friesland Campina weidegang als één van de speerpunten van duurzaamheidsbeleid voor de melkveehouderij benoemd.

Stichting Weidegang heeft zijn activiteiten verbreed. Naast adviezen over economie, arbeid en beweidingssystemen voor melkveehouders die voor de keuze staan om de weiden dan wel op te stallen heeft de stichting projecten ontwikkeld om melkveehouders die weiden te ondersteunen.

Welzijnseisen voor huisvesting van melkvee

Het overleg met de betrokken organisaties in het kader van de welzijnseisen voor huisvesting van melkvee is nog niet afgerond. Op basis van de uitkomst van het overleg wordt een besluit genomen hoe verder invulling te geven aan de welzijnseisen voor huisvesting van melkvee. De sector heeft daarbij een belangrijke eigen verantwoordelijkheid om de problematiek op te pakken.

Alternatief voor de huidige grote oorflappen

Op het gebied van alternatieven voor de huidige grote oorflappen zijn in 2010 geen nieuwe ontwikkelingen te melden. In mei 2011 komt de Europese Commissie met nieuwe voorstellen over de mogelijkheden voor (elektronische) identificatie voor runderen en zal Nederland pleiten voor invoering van alternatieve identificatie middelen zoals nu ook voor de schapen en geiten mogelijk is. Basis is het in 2009 door TNO uitgebrachte rapport naar alternatieven voor de huidige oormerken.

3.6 Kalverhouderij

(NDW 26, 27, 29, 30)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.4 en 2.3.7

Verbetering van transportcondities op de wagens en Import van kalveren over lange afstand: zie paragraaf 3.12 'Transport van dieren' actie NDW 59

Onderzoek naar alternatieve vloeren (motie Van der Vlies cs)

In fase 1 van dit in 2008 samen met de sector en dierenbescherming opgestarte project worden op 10 bedrijven (zowel rose als blank) vloeren met verschillende kenmerken getest op hokniveau. Dat onderzoek verloopt voorspoedig en wordt voorjaar 2011 afgerond. In fase 2 worden de meest perspectievolle vloeren beproefd op afdelingsniveau.

Welzijnsmonitor kalveren

De welzijnsmonitor voor vleeskalveren is in 2010 vrijwel afgerond. De monitor is onderdeel van het Europese Welfare Quality Project maar heeft een sterke Nederlandse inbreng en praktijkcomponent. Zo is er een uitgebreide praktijktest gedaan op 150 vleeskalverbedrijven in Nederland. Ook bedrijven in Italië en Frankrijk deden mee. Net als voor andere sectoren zal in 2011, waar nodig, het protocol vereenvoudigd en beproefd worden zodat toepassing in de praktijk voor een grote groep veehouders haalbaar wordt (zie ook paragraaf 3.4).

3.7 Dikbilhouderij

(NDW 31)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.7

Het in 2008 ingezette project om te komen tot een reductie van het aantal keizersneden bij de dikbilhouderij is ook in 2010 doorgezet. Het betreft het project "Natuurlijke Luxe" van de Federatie Vleesveestamboeken. Het gaat om de vleesveerassen Belgisch (Wit) Blauwe en Verbeterd Roodbont. De sector werkt aan een fokprogramma, waarmee het aantal natuurlijke geboortes wordt verhoogd. Het gewijzigde fokprogramma en bewustwordingsproces bij houders heeft als doel het aandeel natuurlijke geboortes in 10 tot 15 jaar te laten stijgen naar 60%. Het aandeel natuurlijke geboortes was 3% en ligt op dit moment rond de 15%.

3.8 Varkenshouderij

(NDW 15, 32, 33, 35, 36)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.4

De Nederlandse varkenshouderijsector zet zich in om de biggensterfte te verlagen. Hiertoe heeft zij een plan van aanpak opgesteld waarover zij jaarlijks rapporteert over de voortgang. Begin dit jaar heeft EL&I de eerste rapportage 'vitale biggen' ontvangen. Betrokken partijen zijn aan de slag om én de biggensterfte te verlagen

én de dialoog met de maatschappij aan te gaan over de zorgen die de maatschappij heeft. Gezien de complexiteit van het vraagstuk zijn de eerste resultaten bemoedigend. De sterfte neemt niet toe, en er lijkt zicht op een lichte daling. Of de aanpak effectief is zal over 3 jaar moeten blijken.

Verhoging welzijnseisen Europese varkensrichtlijn

De herziening van de varkensrichtlijn wordt niet voor 2013 verwacht. De Europese Commissie werkt nog steeds aan een nieuw Strategie Dierenwelzijn dat eind 2011 zal worden opgeleverd, en een kaderwet. Op basis daarvan zal de Commissie besluiten wanneer en op welke wijze een herziening van de Varkensrichtlijn aan de orde is. In dat kader pleit Nederland voor een verhoging van de welzijnseisen in de Varkensrichtlijn en voor het vasthouden aan groepshuisvesting voor dragende zeugen.

Vergroting export van biggen naar Duitsland

In 2008 heeft het LEI in opdracht van de Productschappen een onderzoek uitgevoerd naar de kansen van de vergroting van de export van slachtvarkens en biggen naar Duitsland. Dit rapport, "biggenexport naar Duitsland- een markt te winnen" bevat aanbevelingen voor de varkenshouderij en veehandel om meer handel dicht bij af te zetten in plaats van ver weg. De ketenpartners brengen voortvarend vraag en aanbod bij elkaar. Zo is er een stijgende vraag naar biggen vanuit de Duitse varkenshouderij. Uit voorlopige cijfers van het PVE blijkt dat in 2010 de totale biggenuitvoer 6,4 miljoen was. Hiervan gaat 51% naar Duitsland. In 2009 was dat 50%, in 2000 40%. Middels het Bureau Nederlandse Vee-export worden activiteiten uitgevoerd teneinde de export van biggen te faciliteren. Duitsland krijgt daarbij momenteel extra aandacht vanwege het belang voor de Nederlandse sector: de transportafstanden zijn kort en de groeiende behoefte aan biggen in Duitsland sluit aan bij het aanbod van Nederlandse biggen.

De overheid zet zich in voor acceptatie van vlees van ongecastreerde varkens

In 2010 zijn diverse gesprekken gevoerd met lidstaten, onderzoekers en Europese Commissie ten behoeve van een "verklaring van Brussel" waarbij de Nederlandse "verklaring van Noordwijk" als voorbeeld is genomen. De verklaring van Brussel is gereed. Het betreft een Verklaring waar Europese partners in de gehele varkensvleesketen zich aan kunnen conformeren. De komende maanden zal gewerkt worden aan dit partnership. De verwachting is dat deze zomer dit partnership aan de slag kan om de ambities vastgelegd in de verklaring in de praktijk vorm te gaan geven. Partners uit de Europese varkensvleesketen die de verklaring omarmen werken mee aan 2 belangrijke ambities nl. 1) het niet meer onverdoofd castreren van biggen en 2) het per 2018 stoppen met castreren. Acceptatie op de Europese markt van varkensvlees afkomstig van niet gecastreerde beren is eveneens een ambitie die deel uitmaakt van deze verklaring. Voor Europese begrippen is dit een belangrijke mijlpaal.

Naar aanleiding van de evaluatie verdoofd castreren die in 2009 heeft plaatsgevonden hebben LTO en NVV, ondersteund door de andere deelnemers onder de verklaring van Noordwijk, een Actieplan optimalisatie verdoofd castreren opgesteld. Rapportage over de activiteiten en resultaten is nog niet ontvangen.

3.9

Pluimvee

(NDW 13, 42 t/m 45)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.5 en 2.3.7

Verbod op de verrijkte kooi

De aangenomen motie Atsma c.s. (TK 32 123 XIV nr. 89) waarin verzocht wordt de overgangstermijn voor bestaande verrijkte of te verrijken kooien vast te stellen op 1 januari 2021 is verwerkt in een voorstel voor een wijzigingsbesluit van het Legkippenbesluit 2003. Dit is nagehangen bij de Staten Generaal. De Tweede Kamer heeft gevraagd dit besluit als een wetsvoorstel te behandelen. Het wetsvoorstel is in maart 2011 ingediend bij de Tweede Kamer.

Terugdringen ingrepen

De pluimveesector heeft tot september 2011 de tijd gekregen om te komen tot houderijsystemen die ingrepen overbodig maken. De Stuurgroep Ingrepen, waar EL&I adviserend lid is, heeft een plan van aanpak gemaakt. Aan het plan is een inspanningsverplichting gekoppeld voor de sector. De onderzoeksprojecten hebben als doel ingrepen uit te bannen. Indien dit niet haalbaar blijkt, is als doel gesteld te komen tot mildere vormen van ingrepen. In vervolg op de onderzoeken van 2009 heeft WUR-LR in 2010 een onderzoek verricht naar hanenmanagement in relatie tot de bezettingsdichtheid in de vermeerderingssector. Ook is onderzoek gedaan naar het belang van strooisel in de vroege opfok om pikkerij tegen te gaan in een later stadium. Het eindrapport van de Stuurgroep is onlangs ontvangen. Op basis van het eindrapport van de Stuurgroep zal voor de zomer 2011 besloten worden over het wel of niet verlengen van de vrijstelling betreffende het verbod op ingrepen van pluimvee.

Implementatie Vleeskuikenrichtlijn

Per 1 februari 2011 zijn het Vleeskuikenbesluit en de regeling Vleeskuikens in werking getreden. Hiermee is de Vleeskuikenrichtlijn geïmplementeerd in de nationale regelgeving. In oktober 2009 is een afsprakenkader getekend tussen overheid en sector dat betrekking heeft op geleidelijke invoering van aanvullende welzijnsregels - boven op de Europese norm- op vleeskuikenbedrijven. Deze aanvullende welzijnseisen zijn onderdeel van het Vleeskuikenbesluit. Deze actie is daarmee afgerond.

In vervolg op de in de Vleeskuikenrichtlijn opgenomen eis dat de Europese Commissie een rapport uitbrengt over de invloed van genetische parameters op het welzijn van vleeskuikens, heeft EFSA in 2010 een onderzoek uitgevoerd. Bij presentatie door de Commissie van haar rapport ontstaat er ruimte voor Nederland om dit onderwerp op EU niveau te agenderen.

Aanscherping en aanvulling van normen in Vleeskuikenrichtlijn

De Vleeskuikenrichtlijn bepaalt dat de Europese Commissie voor juli 2012 een rapport uitbrengt over de toepassing van de richtlijn en de effecten op het welzijn van de vleeskuikens. Het rapport zal ook ingaan op de ontwikkeling van dierenwelzijnsindicatoren. Op basis van dat rapport ontstaat er ruimte voor aanscherping en aanvulling van de normen in de huidige richtlijn. Dit betekent dat 2012 het moment geschikt is voor Nederland om invulling te geven aan deze actie. Het Europese Welfare Quality Project, waarin ook dierenwelzijnsindicatoren voor pluimvee zijn ontwikkeld, is eind 2009 afgesloten (zie ook paragraaf 3.3). In 2010 wordt gekeken hoe deze indicatoren concreet kunnen worden toegepast in de praktijk.

3.10 Verwaarlozing landbouwhuisdieren (NDW 52)

Staat van het Dier paragraaf 2.2.1

In 2008 is door de Werkgroep verwaarlozing landbouwhuisdieren een vierjarig projectplan opgesteld met voorstellen voor nieuwe impulsen in de aanpak en preventie van verwaarlozing. Nadruk ligt op het geven van adequate, op de persoon afgestemde hulp nadat de geconstateerde dierverwaarlozing is opgelost. De werkgroep bestaat uit EL&I, VWS, LTO, Vertrouwensloket Preventie Verwaarlozing Landbouwhuisdieren (VL), de Gezondheidsdienst voor Dieren en de Vereniging GGZ Nederland. Het in februari 2012 aflopend project loopt op schema. De in behandeling zijnde zaken blijken zeer complex te zijn, kosten tijd en stellen ook de nodige eisen aan de expertise van de behandelaars. De samenwerking met het Algemeen Maatschappelijk Werk en GGZ heeft dan ook een sterk toegevoegde waarde.

3.11 Doden van dieren (NDW 53, 54, 55, 56)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.6 en 2.3.7

Bedwelmingmethoden van eendagskuikens, pluimvee en varkens

Van de drie onderzoeken naar alternatieve bedwelmingmethoden van eendagskuikens, pluimvee en varkens is het onderzoek naar het kijken in het vers gelegde ei afgerond. De conclusie is dat dit alternatief geen reële optie is. Blijven nog over het beïnvloeden van de geslachtvorming door aanpassing van de omgevingsfactoren van de kip en het herkennen van het geslacht in het ei door middel van een fluorescerend gen. Deze alternatieven moeten nog beoordeeld worden op de criteria technische haalbaarheid, kosten en diervriendelijkheid. Het onderzoek loopt tot 2013. Zodra de resultaten hiervan bekend zijn, kan de maatschappelijke dialoog over de alternatieven worden gestart (zie TK 28 973, nr. 37).

In de brieven TK 28 286 nr. 278 en nr. 447 is uitgebreid ingegaan op de onderzoeken naar diervriendelijke methoden voor het bedwelmen van respectievelijk varkens en pluimvee.

Er is voldoende wetenschappelijke onderbouwing voor het kunnen aantonen dat het onbedwelmd slachten een aanzienlijke welzijnsaantasting voor het dier betekent. Het gaat bij het wetsvoorstel echter niet om de vraag of er een welzijnsaantasting plaats vindt maar om de vraag of de welzijnsaantasting van dien aard is dat daarmee een inperking van de godsdienstvrijheid geoorloofd is. Het Kabinet zal de volledige behandeling van het wetsvoorstel van mevrouw Thieme (PvdD) in de Tweede Kamer afwachten en zal op basis daarvan een standpunt ten aanzien van het wetsvoorstel bepalen.

3.12 Transport van dieren (NDW 16, 23, 33, 57 t/m 60)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.4 en 2.3.7

Transport is onderdeel van de verbetering van de handhaving mede naar aanleiding van de rapporten Hoekstra en Vanthemsche. De handhaving is geïntensiveerd en verbeterd, onder andere door vliegende brigades. De introductie van bestuurlijke boetes in de GWWD is in werking getreden op 25 juli 2010 en de bijgaande uitvoeringsregelgeving 31 augustus 2010. Dit pakket aan maatregelen leidt tot een vernieuwde en duidelijkere handhavingstrategie.

De European Food and Safety Authority (EFSA) heeft in januari 2011 een nieuw rapport uitgebracht over het welzijn van dieren tijdens transport. In dit rapport

wordt de meest recente wetenschappelijke informatie besproken. De Europese Commissie zal naar aanleiding hiervan een advies uitbrengen aan de Raad van ministers en het Europees Parlement over de implementatie van de transportverordening, waarna zij eventueel met een herzieningsvoorstel ervan kan komen. Of er daadwerkelijk een herzieningsvoorstel komt zal pas begin 2012 duidelijk worden.

In 2010 is door de sector hard gewerkt aan de totstandkoming van een nieuwe organisatiestructuur voor het onderbrengen van de kwaliteitsregelingen. Per 1 januari 2011 is de kwaliteitsregeling QLL (Quality system Livestock Logistics) van start gegaan. Deze nieuwe kwaliteitsregeling omvat de voorschriften voor het transport en het verzamelen van landbouwhuisdieren gericht op dierenwelzijn en preventie van dierziekteverspreiding. Er is nu één landelijk ketenomvattend kwaliteitssysteem voor landbouwhuisdieren gerealiseerd. Het is de bedoeling dat de drie bestaande private kwaliteitssystemen voor 1 juli 2011 worden opgenomen in QLL. Het betreft het kwaliteitssysteem Dierwaardig Vervoer van de Stichting Kwaliteitsregeling Veetransport, en het kwaliteitssysteem van Veetrans die beide toezien op het transport van dieren vanaf het primaire bedrijf en het kwaliteitssysteem NBW-Q van de Stichting NBW-Q, dat toeziet op het transport van varkens vanaf verzamelplaatsen. Het voordeel van dit ketenbreed systeem is dat hierbij alle ketenpartijen betrokken zijn en dat er aansluiting kan gaan plaatsvinden met andere kwaliteitssystemen zoals IKB varken.

De sector heeft tot de zomer de tijd gekregen een plan van aanpak te ontwikkelen voor verbetering van transportcondities waarin tevens opgenomen wordt de uitwerking van de minimale ruimte boven de schoft voor kalveren (runderen < 1 jaar) en fokvarzen. Voor slachtrunderen > 1 jaar geldt per 4 mei een minimale vrije ruimte boven de schoft van 25 cm. Deze eis is opgenomen in de Beleidsregels dierenwelzijn.

3.13 Preventie van dierziekten

(NAD 36 t/m 37, 49 en 50)

Staat van het Dier paragraaf 2.4.6

In 2010 hebben zich geen aanpassingen voorgedaan in de Regeling Preventie. Het in 2009 ingezette handhavingprogramma is in 2010 doorgezet. In december is de motie Koopmans c.s. (TK 32500 XIII, nr. 97) aangenomen om de nationale dierverzamelregelgeving te herzien en versoepelingen door te voeren met als randvoorwaarde dat bewaking van diergezondheid- en dierenwelzijn voorop dient te staan. In 2011 wordt met de sector gesproken over versoepelingen. Over de uitvoering van deze motie is de Tweede Kamer geïnformeerd in februari 2011 (TK 32500 XIII, nr. 173)

Per 1 januari 2010 is de regelgeving Identificatie en Registratie van schapen en geiten gewijzigd. Vanaf 2010 worden alle schapen en geiten individueel gedurende hun leven geregistreerd, inclusief alle verplaatsingen, in de centrale databank van Dienst Regelingen. De dieren geboren vanaf 2010 zijn verplicht geïdentificeerd met een elektronisch identificatiemiddel. Er zijn in 2010 ruim 2,2 mln. schapen en geiten in de centrale databank opgenomen.

3.14 Bedrijfsgebonden dierziekten

(NAD 21, 31, 32)

Staat van het Dier paragraaf 2.4.4

Aan de hand van het onderzoeksrapport "bedrijfsgebonden dierziekten" (WUR, zomer 2010) is het onderwerp verkennend besproken met het bedrijfsleven. In het rapport is een prioritering van bedrijfsgebonden dierziekten en aandoeningen gemaakt en worden mogelijke oplossingsrichtingen aangegeven. Uit de verkenning komt naar voren dat bedrijfsgebonden dierziekten vanuit het bedrijfsleven vooral aandacht hebben, indien deze gerelateerd zijn aan economische impact en aan antibioticumgebruik. Dit laatste komt voort uit de antibioticum reductiedoelstelling die (voormalig) minister Verburg in 2010 heeft gesteld.

Het bedrijfsleven is eerst verantwoordelijke voor het verbeteren van bedrijfsgebonden diergezondheid en veel oplossingen zullen in de keten liggen. Daarom wordt samen met het bedrijfsleven gekeken hoe diergezondheid verder opgepakt kan gaan worden via de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij. Ook stimuleert EL&I via regelingen innovaties in veehouderijsystemen, waarbij aandacht is voor diergezondheid.

Er lopen een aantal trajecten waarin volop aandacht is voor het verbeteren van diergezondheid op het bedrijf. Vanuit onder andere het LTO/ KNMvD project "zicht op gezonde dieren" worden veehouders gestimuleerd om diergezondheidsaspecten in de bedrijfsvoering te verbeteren. EL&I is medefinancier van dit project. In het innovatieprogramma "antibioticumvrije ketens", dat vanuit EL&I is opgezet en waarin betrokken bedrijfsleven mede investeert, wordt veel aandacht besteed aan het verbeteren van diergezondheid door managementmaatregelen op het bedrijf.

3.15 Bestrijding van dierziekten

(NAD 26, 27, 39 t/m 42, 51 t/m 54)

Op 1 juli 2009 is de Europese Verordening (Verordening (EG) Nr. 616/2009) van kracht geworden die de OIE-Compartimentering Europees regelt. Deze Verordening is alleen van toepassing op pluimvee en andere in gevangenschap levende vogels en als dierziekte is voorlopig alleen gekozen voor Aviaire influenza. Pluimveebedrijven kunnen nu dus voor Aviaire influenza een OIE-compartimentserkenning aanvragen bij hun bevoegde autoriteit. Ze moeten hiervoor voldoen aan de voorwaarden die gesteld zijn in de Verordening.

Er hebben op dit moment drie bedrijven een erkenning voor een OIE-compartiment aangevraagd, het gaat hier om bedrijven uit het topsegment in de fokkerij en een broederij. Verwacht wordt dat in 2011 het eerste bedrijf een erkenning als OIE-compartiment zal krijgen.

Actualiseren van en communiceren over de early warning voor besmettelijke dierziekten is een lopend onderdeel van het diergezondheidsbeleid. Het is van groot belang dat besmettelijke dierziekten zo snel mogelijk gemeld worden. Het blijven communiceren door overheid, nVWA, GD en sector over het belang van een snelle melding zal ook in 2011 doorgaan.

Inventarisatie van early warning van verschijnselen voor besmettelijke ziekten bij wilde zwijnen heeft in 2010 plaatsgevonden. In 2011 wordt door het DWHC uitgewerkt hoe hier, bijvoorbeeld in de vorm van voorlichting aan jagers, verbeteringen in aan zijn te brengen.

De actualisatie van de beleidsdraaiboeken van de besmettelijke dierziekten aan de hand van voortschrijdend inzicht is een continue lopend onderdeel van het diergezondheidsbeleid. Op dit moment worden de beleidsdraaiboeken van Mond- en Klauwzeer en Klassieke varkenspest bijgewerkt. Ook het beleidsdraaiboek Aviaire influenza wordt geactualiseerd. Daarnaast is er in 2010 geschreven aan het volksgezondheidsdeel van het beleidsdraaiboek Rift Valley Fever door het Ministerie van VWS, verwacht wordt dat in 2011 het conceptdraaiboek Rift Valley Fever wordt

afgerond. Ook is in 2010 gestart met het schrijven van een Q koorts beleidsdraaiboek. Voor de zomer van 2011 wordt de eerste conceptversie verwacht. Het Q koorts beleidsdraaiboek is een gezamenlijke actie met het Ministerie van VWS. Dit draaiboek zal ook dienen als blauwdruk voor draaiboeken voor andere (onverwacht opkomende) zoönotische aandoeningen.

Het oefenen van crisissituaties is standaard beleid. Voor het najaar van 2011 staat een grote interdepartementale oefening gepland waarin EL&I een rol speelt (Indian Summer/NSOn-2). Voor 2012 staat een tabletop-oefening Afrikaanse Paardenpest gepland en een grensoverschrijdende dierziektebestrijdingsoefening met Duitsland. Verder worden er regelmatig draaiboekoefeningen gehouden. Dit is een continu lopende actie.

Voor het zomerreces ontvangt de Tweede Kamer een overzichtsbrief over de bekende dierziekten, de dierziekten die mogelijk nog optreden, de strategie van bestrijding van de verschillende dierziekten tot nu toe en eventuele herijking van die bestrijding voor zover dat aan de orde is.

3.16

Vaccinatie

(NAD 28, 43 t/m 45)

De mogelijke handelsbelemmeringen bij de afzet van producten van gevaccineerde dieren zijn een belangrijk aandachtspunt bij de inzet van vaccinatie bij de bestrijding van besmettelijke dierziekten. Deze discussie is opnieuw opgepakt door een Commissie van deskundigen in het kader van de onderhandelingen over het convenant Financiering bestrijding besmettelijke dierziekten 2010-2014 (zie paragraaf 12.4) en heeft geresulteerd in een voorstel tot uitwerking. Dit voorstel voorziet in een vergoeding voor een vooraf gedefinieerde set van gelimiteerde schadecomponenten uit een (op te richten) collectief sectorfonds aan de individuele ondernemer die zijn veestapel moet laten vaccineren in het kader van dierziektebestrijding. Het doel van de vergoeding is het maximaal stimuleren van de medewerking aan de bestrijding van een dierziekte door de veehouder om hiermee eventuele dierziekte uitbraken (en daarmee de schade) zo beperkt mogelijk te houden. Hoewel het afdekken van gevolgschade in aanleg een verantwoordelijkheid van de sector zelf is, hebben sector en LNV zich in 2010 gezamenlijk ingespannen om de opzet en inrichting van genoemd fonds onder te brengen binnen de kaders van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB, artikel 68). Dit vloeit mede voort uit het voornemen van LNV om private initiatieven voor risicobeheer in de agrarische sector te willen stimuleren en ondersteunen (zie ook paragraaf 12.4). In 2011 moet de aanvraag hiertoe worden afgerond. Daarnaast is vanuit zowel overheid als sector het lobbywerk op (inter)nationaal niveau voor verbetering en bredere acceptatie van vaccinatiestrategieën voor diverse dierziekten (bijv. KVP en AI) voortgezet.

In 2010 zijn de bestaande samenwerkingsverbanden en lobbycircuits voor nieuwe vaccins en diagnostische middelen voortgezet. De eerder ingestelde nationale spiegelgroep diergezondheid, de nationale afgeleide van het European Technology Platform waarin overheid, bedrijfsleven en onderzoeksinstituten deelnemen, blijft beschikbaar voor o.a. gezamenlijke onderzoeksagendering, versterking van de onderlinge samenwerking en aanpak van knelpunten bij de ontwikkeling en/of introductie van nieuwe geneesmiddelen en diagnostica op de markt.

Eind 2010 heeft de Minister van EL&I de wens geuit het innovatieve bedrijfsleven in Nederland te ondersteunen en liefst te houden. Hiertoe heeft de Minister eind 2010 toegezegd om een subsidie van 17 mln. € te willen toekennen aan de ontwikkeling van vaccins tegen zoönosen. Het plan daartoe is voorgelegd aan een consortium van kennisinstellingen en Intervet SPAH, in een publiek-private samenwerking,

onder leiding van de Universiteit Utrecht – Faculteit Diergeneeskunde en met nadrukkelijke betrokkenheid van RIVM/Nederlands Vaccin Instituut. Het voorstel past uitstekend in het economisch topgebied Life Science.

De subsidie bestaat uit een bijdrage aan een meerjarig publiek-privaat programma van vaccinontwikkeling van totaal 12 m€, met het accent op opkomende dierziekten met een zoönotisch karakter en een eenmalige subsidie van 5 m€ voor de bouw van BSL3 proefdierfaciliteiten bij het Centraal Veterinair Instituut van Wageningen UR in Lelystad.

Een substantieel deel van de inspanningen wordt geleverd door Intervet SPAH, dat zelf ook 12 m€ zal investeren. De provincie Flevoland heeft een bijdrage voor de bouw van de proefdierfaciliteiten van 3 m€ toegezegd.

3.17 Structuur veehouderij en diergezondheid

(NAD 30 en 48)

Vragen over structuur van de veehouderij en houderijsystemen worden geadresseerd in de Uitvoeringsagenda Duurzame Veehouderij (UDV) die op 19 mei 2009 (TK 28 973 nr. 34) is ondertekend door overheden, sector, ketenpartijen en NGO's. Een van de 6 speerpunten van de UDV is 'welzijn en gezondheid van dieren'. Daarin is ook aandacht voor structuur en systemen in relatie tot diergezondheid. Over de voortgang van de UDV is de Tweede Kamer geïnformeerd op 29 juni 2010 (TK 28 973 nr. 41).

4 Hobbydieren

4.1 Communicatie

(NAD 10 t/m 13, 16 en 17 en NDW 51)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.12

Het Landelijk Kennisnetwerk Levende Have is een belangrijk informatiepunt geworden voor de (nieuwe) hobbymatige houder van landbouwhuisdieren. Naast de website heeft Stichting Levende Have ook een magazine met een oplage van 8000 exemplaren, brochures en films. Er zijn plannen om in 2011 te starten met de uitgave van een magazine speciaal voor pluimveehouders.

Het definiëren van het begrip 'hobbydierhouder' is vooral van belang bij een eventuele differentiatie in het beleid. Elke definitie blijkt bij elke andere situatie weer andere problemen op te roepen. Een simpele definitie van 'hobbydierhouder' is derhalve niet te geven. Bij elke situatie zal aan de hand van relevante criteria geprobeerd worden een zo duidelijk en uitlegbaar mogelijk onderscheid te maken.

4.2 Differentiatie in beleid

(NAD 14, 18 t/m 20)

Staat van het Dier paragraaf 2.4.2

In 2010 is gestart met het actualiseren van de draaiboeken voor AI, MKZ en AVP. In de draaiboeken wordt nu een mogelijkheid opgenomen om bij een uitbraak van de betreffende dierziekte voor bepaalde groepen gedifferentieerd beleid te voeren. Het vorig jaar genoemde onderzoek naar de specifieke risicofactoren tussen hobbymatig gehouden en commercieel gehouden landbouwhuisdieren, ten behoeve van meer maatwerk bij dierziektepreventie en -bestrijding, is in 2010 van start gegaan. Verwacht wordt dat eind 2011 daarvan het rapport door de GD te Deventer zal worden opgeleverd. Ook in 2010 is van start gegaan een beleidsondersteunend onderzoek door Wageningen University Research te Lelystad. De WUR doet onderzoek naar de risicofactoren in geval van gedifferentieerd beleid bij dierziekte uitbraken. De resultaten van dit onderzoek worden verwacht eind 2012. De resultaten van deze beide onderzoeken zullen mettertijd worden verwerkt in de beleidsdraaiboeken AI, AVK en MKZ.

In Brussel is men gestart met het actualiseren van de Community Animal Health Policy (CAHP) en de Animal Health Law (AHL). Het creëren van een mogelijkheid tot differentiatie van diergezondheidsbeleid is één van de speerpunten van Nederland voor deze actualisatie.

4.3 Onderzoek naar alternatieven voor identificatie van hobbydieren

(NAD 15)

Deze actie is gereed: zie voortgangsrapportage NDW & NAD 2009.

5 Paarden

5.1 **Welzijnsverbetering** (NDW 82, 83 en NAD 64)

Naar aanleiding van het AO dierhouderij van 2 februari 2011 is over het waarborgen van het welzijn van paarden en pony's is op 17 februari 2011 de motie Ouwehand/Grasshoff (TK 28 286, nr. 473) aangenomen. Zie hiervoor de brief aan de Tweede Kamer TK 28 286, nr. 473, van 3 maart 2011. Op korte termijn wordt de voortgangsrapportage 2010 van de Sector Raad Paard verwacht.

5.2 **Professionalisering van de vertegenwoordiging van de paardensector** (NAD 61 en 67)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.7

De Sectorraad paarden is het afgelopen jaar sterk gereorganiseerd. Er is een nieuwe voorzitter aangetrokken en er wordt een nieuwe secretaris gezocht. De organisaties die in de Sectorraad Paarden vertegenwoordigd zijn dragen meer middelen en mankracht bij aan de gemeenschappelijk organisatie. De belangrijkste dossiers van de SRP worden ondergebracht bij het Platform Werkgroep Voorzitters (PWV) van de SRP. Het PWV bestaat uit directeuren van de samenwerkende partijen in de SRP. Er zijn een zevental werkgroepen (Diergezondheid, Dierwelzijn, Economische zaken, Ruimte en milieu, I&R en communicatie). De nieuwe vestiging van de Sectorraad Paarden is in Ermelo, de plek waar ook de grote paardenorganisaties KNHS, KWPN, FRNS en FNHO gevestigd zijn of zullen worden.

De sector werkt aan een sluitend systeem om paarden te identificeren en registreren. De brief met een visie is op de procesmatige uitvoering van het I&R-systeem is naar de Tweede Kamer verstuurd. Hierbij is nauw samengewerkt met de SRP.

De kennisinfrastructuur is verbeterd doordat het Nederlands Hippisch kenniscentrum is opgericht. Er ligt inmiddels een algemene kennisagenda paardenhouderij, waarin de relevante thema's in paardensector worden benoemd en geadresseerd.

5.3 **Communicatie over diergezondheidsonderwerpen** (NAD 65, 70)

De WUR ASG heeft onderzoek gedaan naar de beheersing en bestrijding van Afrikaanse Paardenpest. Dit heeft een aantal interessante resultaten opgeleverd, bijvoorbeeld oer de verwachte kosten bij een uitbraak van Afrikaanse Paardenpest en de mogelijke insleep routes voor introductie van Afrikaanse Paardenpest naar Nederland. De laatste resultaten worden dit jaar verwacht en worden meegenomen in de finalisering van het draaiboek voor de bestrijding van Afrikaanse Paardenpest. Daarnaast worden de resultaten in een symposium met de sector gedeeld.

5.4 **Plan van aanpak gezondheid paarden** (NAD 62, 63, 68, 69, 71)

Staat van het Dier paragraaf 2.4.2

Het afgelopen jaar heeft de Sectorraad Paarden gewerkt aan een Sectoragenda paardenziekten. Met name de handelsgerelateerde aandoeningen vragen om sterk

sectoraal gedragen aanpak, om een gezonde paardenpopulatie te houden. De sectoragenda zal binnenkort gereed zijn voor publicatie.

Naast een Sectoragenda is er binnen de nieuwe structuur van de paardensector extra aandacht voor het gezondheidsbeleid. De werkgroep Diergezondheid zal dit thema gaan trekken en verdere invulling geven aan de in de sectoragenda geïdentificeerde thema's zoals beheersing, preventie en monitoring van ziekten. Daarnaast speelt financiering van het gezondheidsbeleid een belangrijke rol in de gezondheidsagenda.

5.5 Paardenziekten, Afrikaanse Paardenpest en Zoönosen (NAD 66, 67, 72)

Staat van het Dier paragraaf 2.4.2

Afrikaanse paardenpest (APP) is een zeer snelle, ernstige, paardenziekte. De ziekte wordt veroorzaakt door een virus dat door *Culicoides* spp. of knutten wordt overgedragen. Nederland heeft een paardenpopulatie van ongeveer 400.000 en daarmee een van de hoogste paarddichtheden in de wereld. Bestrijden van een APP-uitbraak zal erg moeilijk of zelfs onmogelijk zijn omdat het op dit moment nog niet is toegestaan tegen APP te vaccineren. Er is namelijk nog geen veilig, effectief APP-vaccin beschikbaar. Verkennend onderzoek in 2009 - 2010 heeft laten zien dat er mogelijkheden zijn voor het ontwikkelen van een Paardenpest vaccin op basis van genetische modificatie. Voor de periode 2011- 2014 wordt ingezet op de ontwikkeling van een genetisch modificatiesysteem voor het Afrikaanse Paardenpest virus en het ontwikkelen van een vaccin dat veilig is voor het gevaccineerde dier, dat het vaccin een brede bescherming geeft en werkt volgens het DIVA (Differentiating Vaccinated from Infected Animals) principe.

Het project Emzoo (Emerging zoönosen) dat wordt uitgevoerd onder leiding van het RIVM heeft een dierziekte prioritering opgeleverd waarin alle voor Nederland belangrijke emergent zoönosen zijn geïnventariseerd en geprioriteerd naar mate van bedreiging. Bij een aantal van deze zoönosen is tevens het paard betrokken. Voorbeelden zijn Japanse Encephalitis, Rabiës en veroorzakers van diarree. Door het ontbreken van een monitoring en surveillance systeem in de paardensector is er weinig bekend over de gezondheidsstatus van paarden in Nederland. Japanse Encephalitis en Rabiës zijn aangifteplichtig en worden niet gemeld, maar over andere zoönosen is niet bekend hoeveel en in welke mate ze voorkomen. Eerder is gesproken over de sectoragenda paardenziekten. Hierin wordt onder andere aandacht besteed aan de inrichting van een monitoring en surveillance systeem voor de paardensector. De GD heeft hier naar analogie van andere sectoren een voorstel voor uitgewerkt. Zie verder paragraaf 12.8.

6 Dieren in de natuur

6.1 **Populatiebeheer en schadebestrijding** (NDW 86)

De toenemende aantallen ganzen vragen veel aandacht. De ganzen brengen schade toe aan landbouwgewassen en kunnen een bedreiging vormen voor vliegveiligheid en kwetsbare natuurgebieden. Een nieuwe invalshoek over beheer en schadebestrijding van dieren is vorig jaar opgenomen in de voortgangsrapportage namelijk dat het beperken van de negatieve gevolgen aan de natuurdoelstellingen van een gebied kan betekenen dat een populatie getalsmatig beheerd moet worden voor de overleving van andere diersoorten en ter bescherming van kwetsbare flora. Als voorbeeld is toen genoemd de populatie jaarrondverblijvende ganzen en de pilot op Texel. Naast de pilot loopt een breder onderzoek naar de gevolgen van de toenemende aantallen overzomerende ganzen. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door Alterra. In 2011 zijn hiervan de resultaten bekend.

In 2009 heeft LNV een ex ante evaluatie naar verschillende vormen van wilde zwijnenbeheer door Alterra laten uitvoeren. Deze ex ante evaluatie is tot stand gekomen in samenwerking met provincie Gelderland, faunabeheereenheid Veluwe, betrokken terreinbeheerders en deskundigen. De provincie Gelderland heeft n.a.v. dit onderzoek een nieuw faunabeheersplan opgesteld (maatwerkbeheer). 2010 is het eerste jaar waarin een start is gemaakt met de uitvoering.

6.2 **Opvang gewonde niet-gedomesticeerde dieren** (NDW 87)

Het kwaliteitsprotocol voor de opvang van inheemse niet-gedomesticeerde dieren (VOND) is in juli 2009 gepubliceerd. Het doel van het protocol is om de kwaliteit van de opvang te garanderen. Alle opvangcentra zullen op 1 juli 2012 aan de kwaliteitsnormen moeten voldoen. Alle 222 centra hebben hierover een brief met toelichting van LNV ontvangen. De kwaliteitscriteria met betrekking tot opleiding van medewerkers stuitte op bezwaren van de sector. In overleg met de sector is hiervoor een alternatief ontwikkeld.

6.3 **In het wild levende grazers en natuurdieren** (NDW 88 & NAD 90)

De sterfte van grote grazers in de Oostvaardersplassen heeft veel maatschappelijke en politieke aandacht gehad in 2010. Naar aanleiding daarvan is een commissie, onder voorzitterschap van dhr Gabor, gevraagd te adviseren over de uitvoering van het ICMO-advies. Dit advies is in december besproken met de Tweede Kamer en heeft geleid tot de instelling van een onafhankelijke beheerscommissie onder voorzitterschap van de heer Vaarkamp. Uitgangspunt van het beheer is om onnodig lijden en massaal afschot te voorkómen door een actief populatiebeheer.

6.4 **Vervreemding van de natuur verminderen** (NDW 89)

In het kader van de *regeling draagvlak natuur* en het programma *Natuur en milieueducatie (NME)* zijn in 2010 veel projecten en programma's gestart. De regeling draagvlak natuur is in 2010 voor het laatst opengesteld. In april zal ik u

nader informeren over het programma NME (zie mijn brief van 8 maart, ref nr 187102).

In januari 2009 heeft het toenmalig ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) het programma 'Lekker Groen!' opgericht als vervolg op het programma Jeugd, Natuur, Voedsel en Gezondheid. Doel van *Lekker Groen!* is om de doelgroep jeugd breder en beter te bereiken rond de LNV-beleidsonderwerpen, door meer vraaggestuurd te werken (en aan te sluiten bij de belevingswereld van jeugd). En door een beleidsaanpak te formuleren, waarmee niet alleen de basisschoolleeftijd wordt bereikt, maar ook de (ouders van) 0-4 jarigen, de oudere jeugd (12 jaar en ouder), jongeren uit sociaal economisch lagere milieus en jeugd met een biculturele achtergrond.

6.5 Dutch Wildlife Health Centre (NAD 55, 56, 57)

Monitoring van besmettelijke dierziekten bij dieren in de natuur en monitoring van vectoren is inmiddels on going business van respectievelijk het Dutch Wild Life Centre van de Faculteit Diergeneeskunde en het Centrum Monitoring Vectoren van de nVWA. Met betrekking tot de blinde vlekken in de monitoring van zoönosen bij gezelschapsdieren, exoten en paarden worden in het kader van het project aanpak zoönosen van VWS en EL&I voorstellen uitgewerkt om monitoring in te richten.

6.6 Nulstand zwijnen (NAD 60)

Er zijn door LNV twee leefgebieden aangewezen voor wilde zwijnen: de Veluwe en de Meinweg. Buiten deze gebieden geldt het nulstandbeleid. Dit betekent dat een zo laag mogelijke dichtheid van de wilde zwijnen wordt nagestreefd. Dit is nodig omdat wilde zwijnen diverse ziektes zouden kunnen verspreiden (waaronder de klassieke varkenspest) en omdat wilde zwijnen schade kunnen toebrengen aan flora en fauna en kunnen leiden tot economische schade (landbouw en recreatieterreinen). Ook vanuit het oogpunt van verkeersveiligheid is het van belang dat de populaties zoveel mogelijk worden beperkt tot de genoemde leefgebieden. De uitvoering van het beleid ligt in handen van de provincies en faunabeheereenheden (fbc's).

In de Nationale Agenda Diergezondheid staat dat in 2010 de handhaving van het nulstandbeleid voor wilde zwijnen moet zijn verbeterd. Op 7 december 2009 is overeenstemming bereikt tussen LNV en de Productschappen voor Vee en Vlees (PVV), Pluimvee en Eieren (PPE) en Zuivel (PZ) over de aanpassing van het convenant *Financiering bestrijding besmettelijke dierziekten* voor de periode 2010-2014. De wilde zwijnen als risicofactor speelde ook een rol bij de convenant onderhandelingen. EL&I spant zich maximaal in om mogelijkheden om het nulstandbeheer te realiseren, te faciliteren onder meer door aanpassing van de Beneluxbeschikking over jachtmethoden.

7 Vissen

7.1 **Diervriendelijkere dodingsmethode van paling en meerval** (NDW 61)

Staat van het dier: paragraaf 2.3.6

Het diervriendelijk bedwelmingsapparaat voor meerval en paling, maakt gebruik van een elektrische stroom. Wageningen IMARES heeft samen met het bedrijfsleven en ontwerpers van slachtapparaten in 2010 een apparaat ontwikkeld voor het bedwelmen van meerval. Circa 70% van de in Nederland gekweekte meervalsoorten werd in 2010 elektrisch bedwelmd en gedood. In februari 2011 is het eerste apparaat voor het bedwelmen van paling in gebruik genomen. Hiermee wordt ca. 30-40% van de in Nederland gekweekte paling verdoofd. Enkele andere apparaten zijn in bestelling bij de apparatenbouwer.

7.2 **Maatlat voor duurzame kweek van vissen** (NDW 62)

De maatlat Duurzame Aquacultuur, waarin aspecten zijn opgenomen als dodingmethode, transport, sorteren en leefcondities, is per 1 januari 2011 van kracht geworden. De actie is hiermee afgerond.

7.3 **Fundamenteel onderzoek naar natuurlijk gedrag van vissen** (NDW 63, 64, 65 en NAD 80)

Staat van het dier: paragraaf 2.3.7 en 2.4.2

Er wordt op een aantal terreinen fundamenteel onderzoek uitgevoerd door Wageningen-UR. In 2010 is het in 2009 gestarte onderzoek naar de relaties tussen microbionica en visgezondheid in recirculatiesystemen (RAS) voortgezet. In 2009 is een preferentiekamer ontwikkeld waarmee verder onderzoek gedaan kan worden naar de waterkwaliteitsvoorkeuren van vissen, o.a. tong. Zo is in 2010 is de preferentiekamer volledig uitontwikkeld ten behoeve van watertemperatuur preferentietesten en met tong uitgevoerd. Hieruit blijkt dat juveniele tong een veel hogere watertemperatuur prefereert dan vooraf op basis van wetenschappelijke literatuur en praktijkervaring werd verwacht. Deze eerste resultaten van de preferentiekamer zijn van groot belang voor het optimaliseren van de kweekomstandigheden uit oogpunt van zowel productie als vissenwelzijn.

7.4 **Praktijkonderzoek naar het huidige transport van levende kweekvissen** (NDW 66)

Staat van het dier: paragraaf 2.3.7

Het praktijkonderzoek naar het transport van levende kweekvissen is eind 2009 van start gegaan en loopt nog. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door Wageningen-UR en zal naar verwachting na de zomer van 2011 afgerond zijn. De huidige transportmethoden worden onderzocht en bezien wordt of en hoe deze verbeterd

kunnen worden, zodat het ongerief van vissen tijdens het transport tot het minimum beperkt blijft.

7.5 Terugdringen van bijvangsten en selectievere vangstmethoden (NDW 67)

Op 1 maart 2011 heeft de Europese Commissie een high level bijeenkomst georganiseerd over de aanpak van discards. De Europese Commissie stelt voor om een discardsban getrapt te introduceren. Dit kon rekenen op brede steun, o.a. van Nederland. Het geleidelijk uitbannen van teruggooi is voor Nederland een randvoorwaarde voor het nieuwe GVB. Wel moet nog worden gekeken naar manieren om de discardban te realiseren. Dit vormt nog onderdeel van de discussies bij de herziening van het Gemeenschappelijk Visserijbeleid. In de komende periode wordt het Europees gemeenschappelijk visserijbeleid herzien. In de herziening wordt ook aandacht besteed aan bijvangsten en selectievere vangstmethoden. Deze is voorzien in 2012.

7.6 Evaluatie huidige gedragscode sportvisserij (NDW 69)

De evaluatie is afgerond. De Tweede Kamer is daarover geïnformeerd middels de brief TK 28 286, nr. 387 van 6 april 2010.

7.7 Visgezondheid (NAD 76, 77, 78, 79)

Het werkplan Visgezondheid van EL&I en de visweeksector (2009) bestaat uit drie hoofdonderdelen: 1) geneesmiddelen, 2) kennisuitwisseling en 3) visexpertise bij dierenartsen. De nadruk ligt op kennisuitwisseling en preventie van visziekten. Het Centraal Veterinair Instituut (CVI) actualiseert daartoe het handboek visgezondheid. Naar verwachting zal dit eind 2011 zijn afgerond. Voorts is eind 2010 een start gemaakt met de oprichting van een Kenniskring Aquacultuur. In deze Kenniskring staat de ontwikkeling en uitwisseling van kennis tussen onderzoekers en de sector centraal met als doel het verduurzamen van de sector.

In de Nota Diergeneesmiddelen die in november 2009 aan de Tweede Kamer is gestuurd (zie TK 29 683, nr. 39) is een onderdeel geneesmiddelen voor de aquacultuur meegenomen. De universiteit Utrecht heeft in het voorjaar van 2010 een keuzevak visgezondheid voor dierenartsen geïntroduceerd om zo de expertise bij dierenartsen te vergroten. Het is de bedoeling van de universiteit om dit de komende jaren voort te zetten. De komende periode zullen de andere activiteiten uit het Actieplan Visgezondheid ter hand worden genomen.

8 Gezelschapsdieren

8.1 **Communicatie en voorlichting dierenwelzijn en diergeneeskundige zorg** (NDW 70, 71, 72)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.12

Door het Platform Verantwoord Huisdierenbezit (PVH) zijn inmiddels in totaal 42 gidsen voor goede praktijken opgesteld die toegankelijk zijn via de website www.huisdieren.nu. Deze gidsen zijn door EL&I gefinancierd en gidsen bieden uitgebreide naslagwerken met informatie over het houden van dieren.

Het PVH organiseert voorts symposia over relevante onderwerpen op het gebied van het welzijn van dieren. In 2010 heeft het PVH twee symposia georganiseerd die mede door mij zijn gefinancierd, één over het scheiden van jonge dieren van de moederdieren onder de titel "scheidend doet lijden", en één met de titel "The animal point of view" over het welzijn van dieren vanuit het dier bezien. De symposia waren een succes.

8.2 **Zelforganisatie van de gezelschapsdierensector** (NAD 3, 8)

Deze acties zijn afgerond.

8.3 **Onderzoeksprogramma Welzijn Gezelschapsdieren**

Staat van het Dier paragraaf 2.3.7

Een belangrijk speerpunt ter verbetering van het welzijn van gezelschapsdieren is het bevorderen van de kennis over het verantwoord houden van deze dieren bij de kopers en houders. EL&I financiert het Landelijk Informatie Centrum Gezelschapsdieren (LICG) voor de voorlichting die het geeft aan deze doelgroepen. Met het oog op de blijvende toegankelijkheid van de veelheid aan informatie die inmiddels op de website aanwezig is, heeft het LICG zijn website vernieuwd.

De bekendheid van het LICG is een belangrijk punt van aandacht waaraan steeds wordt gewerkt. In de voorlichtingscampagnes van het LICG is in 2010 gekozen voor een meer rechtstreekse benadering van potentiële kopers en houders van huisdieren. Dit heeft ertoe geleid dat de bekendheid onder particulieren het afgelopen jaar is toegenomen ten opzicht van eerdere jaren. De bekendheid onder professionals was al vrij groot.

Succesvol heeft het LICG in 2010 een eerste lespakket voor basisscholen ontwikkeld over het thema "Minder hondenbeten". Dit project is door EL&I gefinancierd in het kader van het voorkomen van hondenbeten. Op diervrijdag zijn met dit lespakket in totaal 70.000 leerlingen in de laagste groepen van het basisonderwijs aan de slag gegaan. In 2011 krijgt dit een vervolg en zal er een lespakket rondom dit thema voor de leerlingen van de hoogste groepen van het basisonderwijs gemaakt worden.

8.4

Positieflijst

(NDW 73 en NAD 6, 7)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.7

Er wordt gewerkt aan het opstellen van de positieflijst, vooralsnog alleen voor zoogdieren. Deze lijst wordt in het kader van het wetsvoorstel Wet Dieren tot stand gebracht. In samenwerking met de Wageningen UR, Livestock Research, zijn criteria ontwikkeld als basis voor het opstellen van deze lijst. Deze criteria zijn opgenomen in de concept-AMvB Houden van Dieren, die ter consultatie is voorgelegd aan de belanghebbende stakeholders. Inmiddels is door de Wageningen UR Livestock Research ook een vervolgonderzoek afgerond, waarbij een eerste toetsing is gedaan van diersoorten aan de hand van de ontwikkelde welzijnsriteria. Het proces voor het opstellen van de positieflijst vergt een zorgvuldige aanpak. Het wetenschappelijke traject vormt hiervoor de basis. In het verlengde hiervan zullen de stakeholders en deskundigen op het gebied van het houden van dieren worden betrokken om te kunnen komen tot de uiteindelijke samenstelling van de positieflijst.

De Universiteit Utrecht, Institute for Risk Assessment Sciences, heeft in opdracht van EL&I onderzoek uitgevoerd dat heeft geresulteerd in het rapport "Inventarisatie van dieren, vermeld op de positieflijst, op prevalentie en mogelijke introductie van ziekten en zoönosen". De informatie uit dit rapport is door het LICG verwerkt in zijn voorlichtingsuitingen. Verder worden de resultaten uit het rapport betrokken bij het opstellen van de positieflijst voor zoogdieren.

8.5

Certificatiesysteem voor honden en katten en dierenpecialzaken

(NDW 74)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.10

Minister Verburg heeft in september 2010 na consultatie van een delegatie van de Stuurgroep Certificering en de Dierenbescherming besloten de AMvB Gezelschapsdieren verder in procedure te brengen, ongeacht of de sector een certificeringstelsel gereed heeft. De sector heeft aangegeven vooralsnog niet het bij aanvang van het proces beoogde brede draagvlak te voorzien bij vrijwillige certificering. De sector is gevraagd om, parallel aan het opstellen van de AMvB gezelschapsdieren, wel door te blijven werken aan de totstandkoming van een certificeringstelsel. Het ministerie van EL&I blijft samenwerking met de sector van groot belang achten en de mogelijkheid van certificering blijft onverkort bestaan bij de in voorbereiding zijnde AMvB over gezelschapsdieren. Als de sector er in slaagt een breed gedragen certificeringstelsel ten uitvoering te brengen, kan bezien worden of daar bij de handhaving van de AMvB alsnog rekening mee kan worden gehouden. Een ontwerp AMvB gezelschapsdieren is aangeboden voor internetconsultatie via www.internetconsultatie.nl.

De in voorbereiding zijnde algemene maatregel van bestuur heeft betrekking op de partijen die onder het huidige Honden- en kattenbesluit 1999 vallen, maar ook op de detail- en groothandel in gezelschapsdieren en op opvangcentra voor andere gezelschapsdieren dan honden en katten. In deze algemene maatregel van bestuur worden onder meer voorschriften over het fokken en socialiseren van gezelschapsdieren opgenomen, alsook een aanmeldplicht voor bedrijfsmatige handelaren fokkers en opvangcentra van gezelschapsdieren. Ook worden voorschriften opgenomen over de vakbekwaamheid van beheerders, de huisvesting

en de verzorging en de gezondheid van het dier. Het Honden- en Kattenbesluit blijft van kracht tot de inwerkingtreding van de AMvB gezelschapsdieren.

8.6 Verplichte Identificatie & Registratie voor honden (NDW 75)

Er is een concept gereed tot wijziging van het Besluit identificatie en registratie van dieren in verband met het verplicht stellen van identificatie en registratie van honden. Dit concept wordt momenteel ter consultatie voorgelegd aan een aantal betrokken partijen. Deze regelgeving zal van toepassing zijn op pups geboren vanaf de datum van de inwerkingtreding van deze AMvB. Het ontwerp-besluit bevat de verplichting dat dieren gechipt en geregistreerd worden door de eerste houder voor de leeftijd van 7 weken. De registratie zal plaatsvinden in een van de private, aangewezen databanken die de gegevens vervolgens doorgeven aan de minister van EL&I. De verwachting is dat jaarlijks ongeveer 105.000 pups op deze wijze geregistreerd zullen gaan worden. Nadat eventuele wijzigingen naar aanleiding van de consultatie zijn doorgevoerd, zal de ontwerp-AMvB het wetgevingstraject gaan doorlopen. Na beoordeling door de Ministerraad zal het besluit voor advies aan de Raad van State worden toegestuurd. Ook zal het besluit genotificeerd worden bij de Europese Commissie. Het besluit stelt namelijk eisen aan diensten. Hetgeen op grond van de Europese Dienstenrichtlijn notificatie vereist. Notificatie is ook vereist omdat dit besluit een zogenoemd technisch voorschrift bevat. De AMvB zal naar verwachting na de zomer van 2011 in werking treden.

8.7 Erfelijke problemen bij rashonden (NDW 76)

De fokkerijproblemen zoals die zich voordoen in de gezelschapsdierensector hebben de aandacht van het huidige kabinet. In het regeerakkoord is opgenomen dat misstanden bij dierenfokkers zullen worden aangepakt. Daartoe zijn in het concept besluit AMvB gezelschapsdieren voorschriften opgenomen waar bij het gericht fokken met gezelschapsdieren rekening mee dient te worden gehouden. Fokken van dieren dient op verantwoorde wijze te geschieden. Daarnaast is een verplichting voor identificatie en registratie voor honden aangekondigd. Ook dit zal helpen bij de aanpak van fokkerijmisstanden.

Het plan van aanpak van de Raad van beheer op Kynologisch gebied is gereed en in het voorjaar 2010 aan voormalig minister Verburg aangeboden. In april zal een overleg plaatsvinden tussen Staatssecretaris Bleker en de Raad van Beheer over dit plan en de rol van de Raad bij het terugdringen van fokkerijmisstanden bij de hond. De Raad voor Dier Aangelegenheden heeft in het najaar het rapport "Fokkerij & Voortplantingstechnieken" aan de Minister aangeboden. De beleidsreactie op het RDA-rapport is in de eerste helft van 2011 gereed.

8.8 Regeling Agressieve Dieren (NDW 77)

Er zitten geen honden, die in het kader van de Regeling agressieve dieren in beslag waren genomen, meer bij een bij Dienst Regelingen aangesloten opslaghouder in de opvang.

8.9 Professionalisering dierenambulances
(NDW 78, 79)

Staat van het Dier paragraaf 2.4.1

Deze actie is gereed, de cursusmodule, ontwikkeld voor het personeel van dierenambulances, is in gebruik bij het Cursuscentrum Dierverzorging Barneveld.

8.10 Lokale initiatieven
(NDW 80)

Op 14 oktober 2010 heeft de 3de Conferentie gemeentelijk dierenwelzijnsbeleid plaats gevonden. Deze conferentie wordt jaarlijks georganiseerd door de Dierenbescherming, het Lectoraat Welzijn van Dieren van Van Hall Larenstein en EI&I samen. Doel van deze conferentie is dierenwelzijnsbeleid op de agenda's van gemeenten te krijgen en de gemeenten de mogelijkheid te bieden ervaringen en best practices uit te wisselen in workshops met verschillende thema's. In 2010 zijn onder andere het op diervriendelijke manier voorkomen van plaagdieren en het voorkomen van brand in stallen aan de orde gekomen. In 2011 wordt opnieuw een conferentie gehouden. Aan de conferentie in 2010 namen rond de 80 deelnemers van gemeenten deel.

Naar aanleiding van de motie Ouwehand (PvdD) (TK 28 286, nr. 477) over de opvang van gezelschapsdieren zal de eerste helft van 2011 een plan van aanpak worden opgesteld. Naast de opvang van gezelschapsdieren zal ook het terugdringen van de toestroom van zwervend aangetroffen dieren daarin worden opgenomen.

8.11 Handhavingscapaciteit
(NDW 81)

Eind april is de brief aan de Tweede Kamer gezonden waarin de opzet en aanpak van de dierenpolitie is geschetst (TK 29628, nr. 257). In mei 2011 start de eerste opleiding van 125 politiemensen tot dierenpolitie. Zij zullen in de loop van 2011 operationeel worden. De samenwerking tussen de dierenpolitie en de andere organisaties die betrokken zijn bij de aanpak van dierenleed, zoals onder andere de NVWA en de LID, al in de komende maanden nader worden uitgewerkt in een convenant.

8.12 Rol en verantwoordelijkheid overheid, sector, eigenaar
(NAD 4, 5)

De kabinetsreactie op het advies van de Raad voor Dieraangelegenheden "Verantwoord houden" zal u voor het zomerreces worden toegezonden.

8.13 Scheiden van konijnen

Staat van het Dier paragraaf 2.3.7

Deze actie is in 2009 afgerond.

9 Dierentuindieren

9.1 **Evaluatie Dierentuinbesluit** (NDW 84)

De toezegging om goede praktijkvoorbeelden van dierentuinen op de website van het ministerie van EL&I te plaatsen, teneinde dierentuinen attent te maken op goede praktijkvoorbeelden van het houden van bepaalde diersoorten, wordt voorjaar 2011 ingevuld. Er zullen regelmatig praktijkvoorbeelden worden toegevoegd. Op deze wijze wordt openbaar gemaakt wat de visitatiecommissie dierentuinen een goed niveau van voorzieningen vindt. De evaluatie van het Dierentuinenbesluit is hiermee afgerond.

10 Circusdieren

10.1 **Onderzoek naar welzijn circusdieren** (NDW 85)

Staat van het Dier paragraaf 2.3.7

In 2010 is bij de Europese Commissie bepleit om Europese regelgeving te maken voor dieren in circussen. In 2011 wordt dit in het kader van de EU strategie voor dierenwelzijn 2011-2015 nog een keer ingebracht. Ook zal, conform toezegging, voor de zomer van 2011 met de circussector over nationale regelgeving worden gesproken. Over de uitkomsten van dit gesprek zal de Tweede Kamer separaat worden ingelicht.

11 Proefdieren

Voor de voortgang op de acties m.b.t. proefdieren wordt verwezen naar de brieven van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport van 28 oktober 2010 (TK 30 168, nr. 18), 18 februari 2011 (TK 32 336, nr. 2) en 1 maart 2011 (TK 30 168, nr. 19).

12 Diergezondheid en dierenwelzijn: horizontale thema's

12.1 EU-strategie voor diergezondheid

Nederland is nauw betrokken bij de uitwerking van de EU-strategie voor diergezondheid (Community Animal Health Policy, CAHP) die op 19 september 2007 door de Europese Commissie is aangenomen. De hoofdlijnen van de Nederlandse inzet zijn reeds bij de totstandkoming van de EU-strategie verwoord in een Position Paper (position of the Netherlands on European Animal Health Policy Strategy). Momenteel wordt de EU-strategie voor diergezondheid verder uitgewerkt onder leiding van het Directoraat-Generaal voor Gezondheids- en Consumentenbescherming van de Europese Commissie. In 2008 is hiervoor een actieplan gepresenteerd. Onderdeel van de actieplan zijn een aantal stuur- en werkgroepen, welke in 2009 zijn gestart.

De twee belangrijkste werkgroepen waarin Nederland participeert, zijn de werkgroep categorisatie van dierziekten (zie verder paragraaf 12.3) en de werkgroep Europese Diergezondheidswet. In de werkgroep Europese Diergezondheidswet zijn de eerste conceptteksten voor de Europese Diergezondheidswet besproken. De Diergezondheidswet zal de vorm van een algemene verordening krijgen, waaronder specifieke wetgeving opgehangen kan worden, die eenvoudig gewijzigd moet kunnen worden. In 2009 zijn hiertoe door de Europese Commissie twee enquêtes verstuurd naar lidstaten en stakeholders over respectievelijk de te maken beleidskeuzes in het kader van de Europese Diergezondheidswet, en over administratieve lasten en nalevingkosten.

De Europese Commissie heeft verder plannen om voorzichtig stappen te zetten in de richting van het concept 'placing on the market'. Dit houdt in dat een bepaald product pas vermarkt kan worden als het voldoet aan bepaalde standaarden. Deze standaarden zijn hetzelfde voor nationale en Europese handel. Hierdoor kan intracommunautaire handel vergemakkelijkt worden. Hiervoor moeten wel basiseisen worden opgesteld voor het herkomstbedrijf en de producten. Goede standaarden voor bedrijven en een goede controle hierop, is hiervoor erg belangrijk.

Door de laatste voorzitterschappen (Zweden, Spanje en België) is extra nadruk gelegd op preventie van dierziekten (monitoring, bioveiligheid) en de verdeling van verantwoordelijkheden en kosten. Ook voor Nederland zijn dit belangrijke punten. Bij de preventie en bestrijding van dierziekten hecht Nederland belang aan een gedifferentieerde, risicogebaseerde aanpak en het verbeteren van de mogelijkheden om vaccinatie te gebruiken voor preventie en bestrijding van dierziekten.

De planning is dat de tekst voor de Europese Diergezondheidswet medio 2012 aan Raad en EP voorgelegd zal worden, samen met de Plant Health Law en de herziene controleverordening.

Revisie van het financieringssysteem is de belangrijkste stuurgroep waar Nederland geen zitting in heeft. Deze stuurgroep zal waarschijnlijk medio 2011 bij elkaar komen. Discrepancies in kostenverdeling tussen verschillende lidstaten kunnen marktverstoring veroorzaken (level playing field). Voor Nederland is harmonisatie van de kostenverdeling een belangrijk punt.

12.2 Risicogebaseerd beleid (NAD 81 t/m 86)

Het project risicoanalyse diergezondheid heeft als doel de samenwerking en onderlinge verantwoordelijkheidsverdeling tussen de verschillende betrokken partijen te beschrijven (een transparante structuur voor risicoanalyse), en deze waar nodig te versterken. Risicoanalyse behelst het hele proces van risicosignalering, risicobeoordeling en risicomangement, inclusief de risicocommunicatie. Het project brengt in kaart wat bij risicoanalyse rondom dierziekten aan vragen en activiteiten aan de orde is, wie daarbij worden betrokken en hoe een en ander gebeurt. Ook de aspecten procesmanagement en risicocommunicatie worden hierin betrokken.

Nieuw-Zeeland heeft op basis van het OIE-model en inzichten uit de voedselveiligheid een "biosecurity-framework" ontwikkeld voor de eigen nationale situatie. Hierin is voor ieder element van risicoanalyse uitgewerkt wat er concreet moet gebeuren en op welke manier dat moet (minimum-eisen, uitgangspunten e.d.). Dit framework van Nieuw Zeeland is in het project als analysemodel en conceptstructuur gebruikt. Hiermee is het huidige risicoanalyse-proces in Nederland (wat, hoe en wie) inzichtelijk wordt gemaakt. Het project is eind 2010 afgerond en de opbrengst ervan zal via het instrument 'risico-analyse' in het beleidsproces zijn plaats krijgen.

12.3 Categorijsatie dierziekten (NAD 38, 87 en 88)

De huidige categorisatie van dierziekten berust niet altijd op objectieve criteria en is niet altijd consistent. In Europees verband is daarnaast geconstateerd dat er grote verschillen bestaan tussen de lidstaten in de betrokkenheid van houders of overheid bij de beheersing van diergezondheidsproblemen.

Categorijsatie van dierziekten maakt onderdeel uit van het EU-actieplan diergezondheid. Nederland wil met haar indeling hier op aansluiten. Nederland zet in op een categorisatie van dierziekten die bepalend moet zijn voor de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de bestrijding: de individuele dierhouders, houders gezamenlijk (sectoren) of de overheid. Criteria voor de beoogde categorisatie van dierziekten zouden volgens Nederland moeten zijn:

- risico voor de humane gezondheid
- de aard van de toe te passen bestrijdingsmaatregelen
- de mate van optreden van externe effecten van de dierziekte en/of de bestrijdingsmaatregelen

Op deze wijze worden categorieën van dierziekten gecreëerd, deze lopen van een hoog naar een beperkt tot geen of nauwelijks publiek belang, en kan een prioritering aangebracht worden.

In 2009 en 2010 is de stuurgroep voor het Europese traject een aantal keer bij elkaar geweest. Deze groep werkt aan een mogelijke herziening van de lijst van dierziekten waar de Europese Commissie zich mee bezig gaat houden. De basis hiervan vormt een door wetenschappers ontwikkelde systematiek om dierziekten te scoren. Sterk versimpeld komt het er op neer dat hoe meer punten een ziekte heeft, hoe meer aandacht de Europese Commissie voor die ziekte zal hebben. De kunst is objectieve criteria en een goede weging van die criteria te vinden en deze op de juiste manier in de Europese regels te verwerken. Het ontwikkelde instrument om de dierziekten te scoren is inmiddels af. De Europese Commissie zal in de loop van 2011 een begin maken met het uitvoeren van deze categorisatie en prioritering, Nederland zal daarbij nauw aangesloten zijn.

12.4 Kostentoedeling dierziektebestrijding (NAD 89 t/m 93)

In het verlengde van de convenantafspraken Financiering bestrijding besmettelijke dierziekten is gekeken naar de mogelijkheden om private instrumenten (bijv. verzekeringen) te ontwikkelen/in te zetten voor het afdekken van gevolgschade door dierziekten (bijvoorbeeld kanalisatiekosten in verband met de inzet van vaccinatie en schade door afwaardering van broedeieren tijdens een uitbraak van vogelgriep). EL&I heeft aangegeven dergelijke initiatieven te willen ondersteunen en haakt hierbij actief aan bij de opties tot Europese cofinanciering die de Health Check van het Gemeenschappelijke Landbouwbeleid hiertoe kan bieden (bijvoorbeeld instellen waarborgfonds). EL&I heeft met succes gelobbyd om hiervoor ruimte te krijgen in nieuwe GLB wetgeving. Momenteel worden in samenwerking met de sector concrete voorstellen (met betrekking tot o.a. de afzet van producten van gevaccineerde dieren en de afwaardering van broedeieren) uitgewerkt zodat die in het GLB-spoor kunnen worden ingebracht. In het kader van de herziening van het Europese Diergezondheidsbeleid heeft Nederland zijn visie op de financiering van de dierziektebestrijding actief gecommuniceerd. De Europese discussie hierover zal in 2011 een vervolg krijgen.

12.5 Veterinaire organisatie en infrastructuur (NAD 94, 95, 97 t/m 100)

Staat van het Dier paragraaf 2.4.1

De veterinaire instellingen besteden continue aandacht aan technologische ontwikkeling en nemen actie om op deze veranderingen in te spelen. EL&I stimuleert via bestaande structuren dat de verschillende organisaties, daar waar gewenst, samenwerken. Over de voortgang van de samenwerking in het humaan-veterinaire veld en de uitwerking van Emzoo wordt apart gerapporteerd. Zie ook paragraaf 12.6.

In het kader van de antibioticaresistentie problematiek is een onderzoek uitgevoerd naar de haalbaarheid, het effect en de kosten van een maatregel waarbij de dierenarts niet meer mag verdienen aan de diergeneesmiddelen die hij/zij voorschrijft (rapport Berenschot over ontkoppeling). Dit rapport heeft ook relevante informatie opgeleverd over de rol van de dierenarts als poortwachter. De informatie uit deze rapporten en andere informatie, zoals de situatie in andere lidstaten en andere vrije beroepen, wordt nu gebruikt voor de ontwikkeling van een integrale visie op de positie van de dierenarts. Dit onderwerp zal worden opgenomen in de integrale beleidsnota dierenwelzijn en diergezondheid, die eind 2011 aan de Tweede Kamer zal worden toegestuurd.

Naast de ontwikkeling van deze visie, zijn er ook andere acties ondernomen die raken aan de rol van de dierenarts. Het register voor dierenartsen is sinds 1 juli 2010 in beheer bij agentschap CIBG (Centraal Informatiepunt Beroepen Gezondheidszorg) en er zijn meteen aanpassingen doorgevoerd die de werking van het register verbeteren. Daarnaast is er in de beroepsgroep, mede naar aanleiding van de antibiotica problematiek, discussie over de rol van de dierenarts.

12.6 Diergeneesmiddelen (NAD 101)

Staat van het dier: paragraaf 2.4.5

Over diergeneesmiddelen is de Kamer separaat geïnformeerd (TK 29 683, nr. 40).

12.7 Kennis, research en development (NAD 103 t/m 105, 107 t/m 111)

Staat van het Dier paragraaf 2.4.2 en 2.4.3

In de brief over antibioticaresistentie in de dierhouderij van 17 december 2007 (zie TK 29 683, nr. 16) wordt een pakket aan maatregelen beschreven om een vermindering van antibioticagebruik en antibioticaresistentie te bereiken. Een belangrijk spoor daarin is het vergroten van kennis en inzicht. Er zijn sindsdien diverse kennis- en innovatieprogramma's uitgezet.

MRSA

In aansluiting op het in 2009 afgesloten onderzoekprogramma naar de karakterisering, de epidemiologie in dierlijke productieketens en de transmissie naar de mens van de zgn. veegerelateerde MRSA-bacterie, is een longitudinaal onderzoek in de kalverhouderij in gang gezet. Dit betreft een door de Faculteit Diergeneeskunde geleid onderzoek naar de risicofactoren en interventie maatregelen van MRSA-infecties onder kalveren. Eindrapportage wordt begin 2013 verwacht. In de loop van 2011 zal een longitudinaal onderzoek naar MRSA binnen de varkenshouderij worden afgerond. In dit door de GD geleide project worden resultaten van dit onderzoek geïntegreerd met resultaten van het in 2009 afgesloten MRSA-onderzoek om zodoende inzicht te verkrijgen in de verspreiding van MRSA tussen varkens en tussen bedrijven en bij te dragen aan een effectief bestrijdingsplan. Begin 2011 is een 3-jarige studie gestart waarin door middel van moleculaire analyse van zowel dierlijke als humane MRSA- en ESBL-isolaten een risico-inschatting wordt gemaakt voor de volksgezondheid. Dit onderzoek wordt uitgevoerd door een samenwerkend verband van CVI, Faculteit Diergeneeskunde, NVWA en de GD.

ABRES

In december 2007 is door de vleeskalversector in samenwerking met de Faculteit voor Diergeneeskunde een "Masterplan Rationeel Gebruik Antibiotica kalverhouderij" opgesteld. De Minister heeft toegezegd de lasten van de uitvoering van het in dit kader benodigde onderzoek mede te zullen dragen. Hiertoe is in 2008 het programma ABRES van start gegaan dat zich richt op:

- Monitoring van therapeutisch gebruik van antibiotica en van resistentie in de sector;
- Onderzoek naar risicofactoren voor voorkomen en mate van resistentie;
- Onderzoek naar moleculaire epidemiologie van multiresistente stammen;
- Voorkomen van resistentieontwikkeling via zgn. ESBL's (aanpassing programma 2010);

Risico en schade voor de humane gezondheidszorg;

Economische en maatschappelijke effecten van resistentieontwikkeling en interventies voor de veehouderij.

In 2010 zijn de volgende resultaten opgeleverd:

- een optimale resistentie-surveillance

- een drietal risicoprofielen (diergebonden MRSA, quinolonen-resistente *Campylobacter jejuni* en ESBL-dragende bacteria) m.b.t. overdracht van resistentie naar de mens en de consequenties daarvan voor de volksgezondheid en de gezondheidszorg.

In aansluiting op dit programma is in opdracht van VWA-BuRO een project uitgevoerd (*ABRES Kwantitatief*) waarin in eerste instantie op laboratoriumschaal de relatie is onderzocht tussen de verwerving van resistentie door *E. coli* en dosering van antibiotica. De algemene conclusie uit het in 2010 afgeronde onderzoek is dat, onder de onderzochte omstandigheden, blootstelling aan antibiotica resulteert in verhoogde resistentie voor die antibiotica. Dit effect is reversibel; bij wegnemen van de antibiotica-druk verdwijnt de opgebouwde resistentie weer snel. Het type antibioticum is van belang voor de mate waarin dit optreedt, de dosis/concentratie heeft minder invloed.

In aansluiting op het onderzoek in het kader van de programma's MRSA en ABRES kunnen kennisprojecten genoemd worden, die ter ondersteuning van de uitvoering van het Convenant Antibioticaresistentie Dierhouderij, gefaciliteerd worden met een substantiële financiële ondersteuning vanuit EL&I. In 2009 is gestart met projecten om een preciezer beeld te krijgen van het gebruik van antibiotica in de onderscheiden sectoren: varkens, vleeskalveren, vleeskuikens en melkvee/vleesvee. Het gaat hierbij om de ontwikkeling respectievelijk verbetering van digitale databanken en registratie van antibioticagebruik en aan de opzet van benchmarking. Ook is een start gemaakt met projecten, via welke veehouders gestructureerd aan diergezondheid op hun bedrijf kunnen gaan werken, onder meer via diergezondheids- en behandelplannen en via intervisiegroepen.

Beleidsmatig gebaseerd op dezelfde brief over antibioticaresistentie van 17 december 2007 is ook een spoor ingezet om door het vergroten van kennis en inzicht een impuls te geven aan innovatieve alternatieven voor antibiotica, met als doel het gebruik en de afhankelijkheid van antibiotica op termijn sterk te verminderen. In dat kader is in 2008 de aanzet gegeven tot de kennis- en innovatie-impuls Alternatieven voor Antibiotica (ALTANT).

De doelstelling van deze impuls is om in samenwerking met universiteiten, onderzoeksinstituten en het farmaceutische bedrijfsleven in de diergezondheid en de humane gezondheidszorg perspectiefvolle, kansrijke en toepasbare alternatieven voor antibiotica te ontwikkelen die op redelijke termijn beschikbaar komen voor therapeutische toepassing in primair de veterinaire gezondheidszorg.

In 2008 is een verkenning uitgevoerd naar perspectiefvolle alternatieven die op redelijk korte termijn beschikbaar kunnen komen ter voorkoming of ter behandeling van bacteriële infectieziekten door een verzoek aan een 8-tal deskundigen vanuit diverse disciplines om hierover een essay te schrijven. De essays zijn begin 2009 door LNV gebundeld en uitgegeven.

Mede op basis van deze essays is in eind 2008/ begin 2009 aan het consortium Immunovalley een subsidie verleend van 3 miljoen euro voor de periode 2008-2010 om een 'proof of potential' te doen uitvoeren. Hierin is voor een 4-tal geselecteerde ontwikkelingslijnen door (deel)consortia van kennisinstellingen en bedrijfsleven een dossier onderbouwd waarin de wetenschappelijke validiteit (proof of principle) van de ontwikkelingslijn is beschreven en inzicht is gegeven in marktperspectieven en bijdrage aan een reductie van het antibioticumgebruik. Vanwege de intentie van EL&I om de doorontwikkeling van maximaal twee perspectiefrijke onderzoeklijnen tot een toepasbaar en te vermarkten product financieel te ondersteunen, zijn de 4 dossiers in het laatste kwartaal van 2010 door een commissie van onafhankelijke deskundigen beoordeeld, wat geresulteerd heeft in een positief advies richting EL&I voor een tweetal ontwikkelingslijnen. EL&I heeft de intentie de uitvoerende consortia van kennisinstellingen en bedrijfsleven te ondersteunen met een subsidie tot

maximaal 33% van de projectkosten met een maximum van 3 mln € per ontwikkelingslijn over een periode van 5 jaar.

Begin 2009 is InnovatieNetwerk gestart met het uitwerken van concepten voor antibioticavrije productie in de varkenshouderij. LNV heeft het InnovatieNetwerk medio 2009 verzocht om een programma te ontwikkelen (CLEAR) waarin de aanpak wordt verbreed naar de vleeskuikensector. Op 30 maart 2010 heeft Minister Verburg het startsein van het Innovatieprogramma Antibioticavrije productieketens dat door InnovatieNetwerk in samenwerking met enkele bedrijven en ketenpartijen uit de varkens- en vleeskuikenhouderij is opgezet. Doel is het voor deze sectoren ontwikkelen en implementeren van een productiewijze zonder antibiotica. Dit met inachtneming van het welzijn van de dieren, de economische positie van de sectoren en de maatschappelijke acceptatie. Dit om een wenkend perspectief te ontwikkelen voor de sectoren en daarmee een trendbreuk in denken en doen op gang te brengen. Voorwaarde voor financiering door EL&I is een substantiële medefinanciering van deze systeeminnovatie door het betrokken bedrijfsleven geweest.

Er is een aantal trajecten opgestart die bijdragen aan het vergroten van kennis bij de veehouder en het benutten van bestaande kennis en inzichten in de praktijk. In het kader van de reductie van het antibioticumgebruik zijn de belangrijkste trajecten die hier aan bijdragen "zicht op gezonde dieren" en "innovatieprogramma antibioticumvrije ketens". Beide trajecten worden mede gefinancierd door het ministerie van EL&I, het innovatieprogramma is een initiatief van het ministerie, Zicht op gezonde dieren is een initiatief van het bedrijfsleven. Beide trajecten gaan over benutting van bestaande kennis in de praktijk. Kennisoverdracht op het gebied van diergezondheid is primair de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven. Initiatieven van het bedrijfsleven worden in de beginfase door het ministerie van EL&I financieel ondersteund. Kennisverspreiding vindt plaats via netwerkinfrastructuur van het bedrijfsleven zoals varkensnet, melkveeacademie en pluimveenet. Daarnaast kunnen veehouders op eigen initiatief netwerken opstarten op het terrein van diergezondheid met ondersteuning vanuit de Regeling praktijknetwerken.

Afgezien van het onderwijsinstrument, en de daarmee verbonden KIGO-projecten (Regeling Kennisverspreiding en Innovatie groen Onderwijs), wordt steeds meer gebruik gemaakt van (voorlopers)netwerken en participatieve kennisontwikkeling om kennis niet alleen te genereren maar ook in te bedden in ervaring in het veld. Daarnaast wordt meer en meer gebruik gemaakt van de mogelijkheden van ICT, zoals websites (met vraagbaakfunctie en mogelijkheden voor het delen van ervaringen) en elektronische nieuwsbrieven om kennis te verspreiden en het delen van kennis en ervaringen te faciliteren.

Doel van het in 2008 met 25 deelnemers uit ca. 20 lidstaten en geassocieerde landen gestarte ERANET "Emerging and major infectious diseases in livestock" (EMIDA) is om een aanzet te geven tot een duurzaam netwerk van nationale onderzoeksfinanciers gericht op het delen van informatie, het coördineren van activiteiten en het geven van een aanzet tot een gezamenlijke onderzoeksagenda en transnationale onderzoeksfinanciering. Het ERANET richt zich daarbij op opkomende en ernstige infectieziekten bij productiedieren, inclusief vis en bijen, en op niet via voedsel overdraagbare zoonosen. Activiteiten van het ERANET, waarvan de termijn in 2011 afloopt, zijn:

- het in kaart brengen van lopende onderzoeksprojecten (en ontsluiting via een database), van kennisbehoefte en van programmerings- en

financieringsprocedures in de deelnemende landen (grotendeels uitgevoerd in 2008 en 2009);

- het uitvoeren van pilots voor transnationale aanbesteding van onderzoeksprogramma's; de eerste call is geopend in september 2009 en de tweede in maart 2011;

het ontwikkelen van een transnationale strategische onderzoeksagenda voor besmettelijke dierziekten (in uitvoering onder leiding van nVWA-BuRO). Verder is, in vervolg op een oproep van de Europese Commissie in het 7^e Kaderprogramma, met actieve betrokkenheid vanuit EL&I een voorstel ontwikkeld voor een "Global ERANET" voor infectieuze dierziekten en niet primair via voedsel overgedragen zoönosen. Het voorstel is in 2010 goedgekeurd en zal in 2011 van start gaan met een doorlooptijd van 4 jaar.

In april 2008 is de laatste kennisagenda Diergezondheid opgeleverd. Deze agenda stuurt momenteel het onderzoek op het gebied van diergezondheid aan. Het geeft de richting en prioriteiten aan voor alle kennisinstrumenten op het gebied van diergezondheid. Eind 2009 is in kaart gebracht welke onderwerpen uit de agenda nog niet zijn uitgewerkt in kennisprojecten, maar nog wel actueel zijn. Een soortgelijke analyse is uitgevoerd voor de kennisagenda dierenwelzijn. De conclusie is dat beide kennisagenda's niet meer actueel zijn omdat het geagendeerde onderzoek (a) uitgevoerd is, (b) in uitvoering is, (c) niet meer relevant is dan wel (d) meer op het communicatievlak ligt dan op dat van onderzoek. Besloten is tot een "lichte update" van beide agenda's in 2011 op basis van de huidige stand van zaken en nieuwe inzichten en de recent verschenen Strategische Kennis en Innovatie Agenda (SKIA). Dit in afwachting van nieuwe agenda's voor het diergezondheids- en dierenwelzijnsbeleid.

Sinds 1 februari 2006 bestaat de Kennisketen Infectieziekten Dier. Dit is een samenwerkingsverband tussen het Centraal Veterinair Instituut (WUR-CVI), de Faculteit der Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht en de Gezondheidsdienst voor Dieren. Binnen het onderzoeksterrein van de dierinfectieziekten wordt hiermee wetenschappelijk-fundamenteel, strategisch-uitvoerend en praktijkgericht onderzoek sterk gekoppeld. De samenwerking binnen de partijen in de Kennisketen Infectieziekten Dier is door EL&I gestimuleerd door op dit terrein voorwaarden te stellen bij het gunnen van onderzoeksprojecten. In het verlengde hiervan wordt, in lijn met de "one health" gedachte, ook de onderzoekssamenwerking met kennisinstellingen op het gebied van de humane gezondheidszorg, zoals het RIVM en de Erasmus Universiteit sterk bevorderd. Te noemen zijn de afgeronde onderzoeksprogramma's naar de MRSA-bacterie en naar Emerging Zoönoses, het onderzoeksprogramma op het gebied van de antibioticaresistentie (ABRES), het onderzoek rondom Q-koorts, maar ook de beoogde samenwerking in de impuls voor vaccinontwikkeling.

De wens bestond om de contactstructuur tussen maatschappij - bedrijfsleven - onderzoek - beleid te versterken, met name op beleidsthema's waar werkelijk dan wel vermeend sprake is van tegengestelde opvattingen. Inzet van het instrument "kenniskring" zou daarbij, mits gericht ingezet, dienstig kunnen zijn. In 2009 is begonnen met een verkenning om te bezien welke aandachtspunten op het gebied van diergezondheid en dierenwelzijn zich lenen voor het inzetten van het instrument kenniskring. Hierbij is een afweging gemaakt tegen de effectiviteit van inzet van het overige kennisinstrumentarium. De verkenning is in 2010 afgesloten met de conclusie dat er onvoldoende mogelijkheden zijn, en/of draagvlak bestaat, voor keuze van het instrument kenniskringen ten behoeve van realisatie van onderdelen van de NAD/NDW.

Er is een begin gemaakt met een verkenning van de mogelijkheden om via het onderwijs diergezondheid meer onder de aandacht te krijgen bij dierhouders en beroepsgroepen. Er wordt o.a. verkend binnen het groene onderwijs, verzameld in de Groene Kennis Coöperatie, welke kansen er zijn om diergezondheid een grotere plaats in de lesprogramma's van het groene onderwijs te geven. Bij deze verkenning worden onder andere de Nationale Agenda Diergezondheid en de Nota Dierenwelzijn benut ten behoeve van gebruik in het onderwijs.

12.8 Klimaatverandering, globalisering en emerging diseases (NAD 112 t/m 118)

Staat van het Dier paragraaf 2.4.2

Het Centrum Monitoring Vectoren van de nVWA, gezamenlijk gefinancierd door VWS en EL&I is sinds 2009 actief.

In 2010 is een gezamenlijk project van VWS en EL&I opgezet voor de implementatie van de aanbevelingen uit het EmZoo-programma m.b.t. de aanpak van emerging zoonosen, en van de Commissie Van Dijk (evaluatie Q koorts uitbraak). In april 2011 wordt de Tweede Kamer geïnformeerd over een nieuwe risicoanalyse-structuur met betrekking tot zoönosen.

Er is een werkgroep geformeerd waarin EL&I, de nVWA, de Douane, de belastingdienst, en andere departementen die voorlichting aan reizigers geven, met als doel samen één loket op te richten voor reizigersinformatie. Dat loket zal een plek vinden in 2011 op de vernieuwde website van rijksoverheid.nl. Daarin wordt ook informatie aan reizigers over de risico's op insleep van dierziekten en zoönosen meegenomen. Tijdens de Vakantiebeurs 2011 had de nVWA c.s. een stand om vakantiegangers te informeren over de gevaren van het verplaatsen van allerlei producten.

De emerging diseases zijn onder te verdelen in emerging animal diseases oftewel nieuwe dierziekten en de emerging zoönosen oftewel nieuwe dierziekten die ook een bedreiging vormen voor de mens. Voor prioritering van de nieuwe dierziekten wordt aangesloten bij de categorisering en prioritering van dierziekten (zie paragraaf 12.3) door de EU. Echter, voor die emerging dierziekten waarin EL&I een bestrijdingsverantwoordelijkheid heeft (bijvoorbeeld peste des petits ruminants, PPR) of die anderszins door Nederland als dreigend worden gezien of ervaren, wordt de diagnostiek bij het CVI op orde gebracht. Signalen van een mogelijke nieuwe dreiging van een besmettelijke dierziekte worden, o.a. via monitoring en het signaleringsoverleg, in een vroeg stadium opgepikt en daar wordt indien nodig actie op ondernomen.

12.9 Bestrijden aan de bron (NAD 119 t/m 127)

Technische assistentie aan o.a. Turkije, Indonesië en Egypte Turkije

De Europese Commissie heeft het voortouw in de ondersteuning van Turkije bij het voldoen aan EU-eisen voor diergezondheid en voedselveiligheid. EL&I en Turkije hebben in 2008 tijdens de bilaterale landbouwwerkgroep concrete afspraken gemaakt over technische samenwerking bij de bestrijding van brucellose en rundertuberculose. In 2009 heeft de samenwerking met Turkije vorm gekregen in een project gericht op het assisteren van Turkije bij de ontwikkeling van een nationale strategie voor de bestrijding van brucellose en rundertuberculose. Het

eindrapport is door de uitvoerders in december 2009 in Ankara gepresenteerd en besproken met de betrokken Turkse veterinaire autoriteiten. Op basis van de resultaten van dit project is in 2010 door EL&I een project gestart dat is gericht op de ontwikkeling van een brucellose en rundertuberculose controle- en bestrijdingsprogramma in Turkije. Hierbij wordt intensief samengewerkt met Turkse veterinaire diensten. Dit project wordt gefinancierd uit G2G-fondsen (government to government fondsen) die door het Agentschap NL beschikbaar worden gesteld voor projecten die voorzien in technische assistentie aan (overheids)organisaties in derde landen (niet-EU landen) gericht op institutionele en capaciteitsversterking. De Wereldbank heeft interesse getoond in dit Nederlandse initiatief, mede vanwege plannen van de Wereldbank om in de toekomst follow-up projecten te financieren gericht op het uitroeien van brucellose en rundertuberculose.

Indonesië

De veterinaire samenwerking tussen Nederland en Indonesië is ondermeer gebaseerd op afspraken die gemaakt worden in de bilaterale Landbouwwerkgroep tussen beide landen. De samenwerking is met name gericht op versterking van de veterinaire infrastructuur voor de bestrijding van aviaire influenza en op verbetering van voedselveiligheid en grensinspectie. In het Partnerschap voor de bestrijding van vogelgriep in Indonesië werken EL&I, VWS en BuZa samen met de Indonesische overheid en bedrijfsleven bij de bestrijding en preventie van vogelgriep door technische assistentie op het gebied van vaccinantwikkeling, diagnostiek, vaccinatie en infectie monitoring, en biosecurity. Sinds 2009 is de focus van de werkzaamheden in overleg met de Indonesische autoriteiten en belangendragers gericht op het uitbreiden van regionale activiteiten in Westelijk Java, waarbij in het bijzonder aandacht wordt besteed aan kennisopbouw en -uitwisseling, vaccinantwikkeling en waar mogelijk intensivering van de samenwerking met het bedrijfsleven. In 2010 is een multi-interventieproject in Subang (Westelijk Java) voortgezet waarin in samenwerking met lokale veterinaire diensten, vaccin- en pluimveebedrijven uitvoerbare en duurzame interventie strategieën ontwikkeld en getoetst worden. In 2010 is een communicatiebureau in opdracht van EL&I gestart met de uitvoering van een communicatieplan voor het Partnerschap Vogelgriep Indonesië. De communicatieactiviteiten zijn gericht op het communiceren van de resultaten van het project en de beleidsmatige betekenis ervan aan relevante doelgroepen in Indonesië. Het communicatiebureau werkt hierbij nauw samen met de Nederlandse uitvoerders en Indonesische partners.

EL&I heeft in 2010 ook financiële middelen beschikbaar gesteld aan FAO om in Indonesië projecten uit te voeren gericht op de bestrijding van hoogpathogene aviare influenza. Deze projecten zijn mede in overleg met EL&I gekozen en zijn complementair aan de activiteiten van het Partnerschap.

Egypte

Op verzoek van de Egyptische veterinaire autoriteiten is eind 2010 door EL&I een project gestart op het gebied van dierziektebestrijding. Het project richt zich in het bijzonder op het trainen van veterinairen van het Egyptische *Animal Health Research Institute* in diagnostiek op het gebied van paardenziekten en BSE/TSE. Naast het verbeteren van de bestrijding van dierziekten in Egypte draagt het project bij aan het versterken van de wederzijdse handel in gezonde dieren en dierlijke producten tussen Nederland (Europa) en Egypte.

Samenwerking met multilaterale organisaties

Nederland is actief lid van verschillende multilaterale organisaties die betrokken zijn bij wereldwijde diergezondheidsvraagstukken. In het bijzonder de EC, OIE, FAO, WHO en Wereldbank. EL&I heeft in 2010 bij deze organisaties succesvol aangedrongen op een goede coördinatie van mondiale diergezondheidsactiviteiten.

Het ontwikkelen en onderhouden van detachingsnetwerken bij internationale organisaties die betrokken zijn bij de preventie en bestrijding van dierziekten is een wijze van capacity building (technische assistentie) waarmee eveneens doelstellingen van de NAD worden gerealiseerd. Het uitgangspunt hierbij is dat detacheringen niet dienen als op zichzelf staande doelstellingen, maar als instrument om NAD doelstellingen te realiseren en thema's internationaal agenderen. Via detacheringen kan EL&I relevante vraagstukken internationaal agenderen en technische assistentie leveren aan landen met specifieke diergezondheidsproblemen. Tevens kan EL&I op deze wijze nieuwe kennis vergaren over opkomende dierziekten en zich hierdoor beter voorbereiden op mogelijke uitbraken in Nederland of elders in Europa.

Vanuit EL&I is sinds 2009 een Nederlandse veterinaire deskundige gedetacheerd bij de Wereldorganisatie voor Diergezondheid (OIE) in Parijs. De Nederlandse deskundige is in het bijzonder verantwoordelijk voor de beleidsgebieden dierenwelzijn, antimicrobiële resistentie en voedselveiligheid.

Sinds 2010 is vanuit EL&I tevens een Nederlandse veterinaire deskundige gedetacheerd bij de FAO op het gebied van *emerging animal diseases and zoonoses*. In het bijzonder wordt hierbij aandacht besteed aan de prioritaire dierziekten MKZ, Rift Valley Fever, Afrikaanse Paardenpest en Afrikaanse Varkenspest. De detachering wordt ondersteund door een trust fund voor de uitvoering van concrete activiteiten op het gebied van de genoemde dierziekten. Mede dankzij deze detachering is de internationale samenwerking tussen kennisinstellingen c.q. onderzoeksinstituten, multilaterale organisaties, het bedrijfsleven en nationale overheden op het gebied van dierziektebestrijding versterkt.

Veterinaire organisatie en infrastructuur

Servië

Tijdens het bezoek in maart 2009 van de Servische minister van Landbouw heeft toenmalig minister Verburg toegezegd dat Nederland op specifiek verzoek van Servië technische assistentie kan bieden op het gebied van veterinaire inspectie. Naar aanleiding hiervan hebben de Servische autoriteiten in overleg met de nVWA een G2G-projectvoorstel ontwikkeld gericht op het verbeteren van de toezicht en controle activiteiten van de Servische veterinaire inspectieautoriteit. Het project is in 2010 gestart en loopt door tot medio 2011. Het wordt uitgevoerd door de nVWA.

12.10 NWO-onderzoek dierenwelzijn

Staat van het Dier paragraaf 2.4.2

Een flinke kennisimpuls op het gebied van dierenwelzijn is gerealiseerd door de start (in 2009) van het programma van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) "Waardering van Dierenwelzijn". Voor dit vierjarig programma is in totaal een budget van ca € 4 miljoen beschikbaar gesteld door NWO (1/3 deel) en EL&I (2/3 deel). Bij de selectie van ingediende projecten is behalve op de wetenschappelijke kwaliteit o.a. ook gelet op spreiding over meerdere relevante sectoren/diersoorten, op aandacht voor de gammakant, met name de perceptie van de consument en samenleving, en op de mogelijkheden voor toepassing van de verwachte resultaten (de kennisvalorisatie). Op basis hiervan zijn uiteindelijk vijf projecten gehonoreerd :

1. Seeking sociable swines?
2. Preventing feather pecking in laying hens, from principle to practice.
3. Mobilizing the latent consumer demand for animal friendly products.

4. Agression in catfish aquaculture.

5. Novel, roughage-based feeding strategies to improve welfare of veal calves.

In 3 projecten (1, 2 en 4) komt het thema 'Robuustheid en adaptatievermogen' expliciet aan de orde.

13 Moties

In de brief TK 28 286, nr. 494 is de Tweede Kamer op de hoogte gebracht hoe uitvoering gegeven zal worden aan de aangenomen moties van 17 februari 2011 naar aanleiding van het AO Dierhouderij van 2 februari jl.

14 Bijlage 1: Totaaloverzicht acties NDW en NAD

Acties uit de Nota Dierenwelzijn

Burger en consument, het publieke debat (hoofdstuk 4)

1. De landbouwsector opent de deuren; uiterlijk in 2015 is de productiewijze van alle bedrijven transparant.
2. Primaire sector, ketenpartijen, retail, maatschappelijke organisaties en overheid ondertekenen uiterlijk 1 mei 2008 een convenant ten behoeve van een substantieel tussensegment voor varkens en kippenvlees.
3. De overheid zorgt voor gerichte campagnes om duurzame consumptie te stimuleren.
4. De overheid zet zich in voor etikettering op dierenwelzijn via het Europese spoor.
5. De overheid stelt een programma van activiteiten op ten behoeve van een open en eerlijke dialoog over dierenwelzijn.

Landbouwhuisdieren (hoofdstuk 5)

Integraal en diergericht ontwerpen (paragraaf 5.2)

6. De overheid zet zich in voor de ontwikkeling van integraal duurzame stallen.

Integraal beoordelingskader (paragraaf 5.3)

7. De overheid geeft wetenschappers opdracht een afwegingskader te ontwikkelen op basis waarvan de verschillende belangen gewogen kunnen worden. Eind 2008 is dit gereed.
8. De overheid zal vanaf dat moment zorgdragen dat in besluitvorming over belangrijke thema's, de effecten op alle waarden worden getoetst waardoor de afweging transparant wordt.

Robuuste dieren (paragraaf 5.4)

9. De overheid maakt onderzoek naar meer robuuste dieren mogelijk (NWO-LNV onderzoeksprogramma).
10. De sector zet de komende jaren in op het gebruik van meer robuuste dieren.

Internationale inzet (paragraaf 5.5)

11. De overheid zorgt voor een actieve coalitievorming met lidstaten die een voorhoedeoppositie in willen nemen.
12. De overheid zorgt voor een betere bundeling en samenwerking op het terrein van (internationaal) wetenschappelijk onderzoek.
13. De overheid zorgt samen met wetenschappers voor feitelijke en wetenschappelijke gegevens teneinde te komen tot een aanscherping van de Vleeskuikenrichtlijn.
14. De overheid zet zich in voor het behoud van het Europees verbod op de legbatterij per 2012.
15. De overheid zet zich in om in EU-verband uiterlijk 2015 te komen tot het stoppen met castratie.
16. De overheid zet zich in voor een aanscherping van de Transportverordening bij de eerstvolgende evaluatie (transportcondities op de wagen en transportduur).
17. De overheid zet zich op EU-niveau in voor Europese welzijnsregeling voor (opfok) vleeskuikenouderdieren, kalkoenen, nertsen en konijnen.

Sector melkveehouderij (paragraaf 5.6.1)

18. De overheid zet samen met andere partijen in op de introductie van een integraal duurzaam stalsysteem (2010).
19. Hierna ondersteunt de overheid de overheid de proefversies van nieuwe integraal duurzame stallen financieel (innovatiemodule uit de LNV-regeling subsidies).
20. De overheid zorgt voor een subsidieregeling voor investeringen door early adopters in integraal duurzame stallen.
21. De overheid stimuleert via het fiscale spoor investeringen in bovenwettelijke welzijns- en milieumaatregelen in stallen (Maatlat duurzame veehouderij/MIA en Vamil).
22. Sectoren en maatschappelijke organisaties zetten o.a. via de activiteiten van Stichting Weidegang in op het bevorderen van de weidegang.
23. De overheid stelt regelgeving op met welzijnseisen voor de huisvesting van melkvee.
24. De overheid onderzoekt en dringt in EU-verband aan op een alternatief (chip of transponder in het oor) voor de huidige grote oorflappen.

25. Met ingang van 1 juni 2008 is het vriesbranden bij koeien een verboden ingreep.

Sector kalverhouderij (paragraaf 5.6.2)

26. De sector draagt zorg voor een verbetering van de transportcondities op de wagens.
27. De sector wordt opgeroepen de mogelijkheden te onderzoeken om minder afhankelijk te worden van de import van kalveren over lange afstand.
28. De sector wordt uit een oogpunt van een verbetering van het dierenwelzijn en ter vermindering van de risico's op insleep van dierziekten opgeroepen een plan op te stellen om te komen tot een vermindering van het aantal verzamelslagen in binnen- en buitenland (gereed 1 juli 2008).
29. De overheid stelt per 2009 de rubber matten verplicht in stallen waar vleeskalveren anders dan op stro worden gehuisvest.
30. De overheid besluit aan de hand van de uitkomsten van de 'welzijnsmonitor vleeskalveren' of verdergaande maatregelen nodig zijn.

Sector Dikbilhouderij (paragraaf 5.6.3)

31. De sector onderzoekt samen met wetenschappers de mogelijkheden om te komen tot een forse vermindering van het aantal keizersneden.

Sector Varkenshouderij (paragraaf 5.6.4)

32. Afspraken tussen primaire varkenshouderij, maatschappelijke organisaties, verwerkende industrie en de retail over de afzet van varkensvlees van verdoofd gecasteerde biggen voor de Nederlandse markten per 1 januari 2009.
33. De overheid zet zich op EU-niveau in op acceptatie per 2015 van varkens en vlees van varkens die niet gecasteerd zijn.
34. De overheid verbiedt per 2009 het knippen van de hoektanden, enkel vijlen is toegestaan.
35. Op basis van de evaluatie, zet de overheid in op verhoging van de welzijnseisen in de Europese Varkensrichtlijn en het vasthouden aan de Europese verplichting van de groepshuisvesting voor dragende zeugen vanaf 2013.
36. De primaire varkenshouderijsector, maatschappelijke organisaties, de slachterijsector, de veehandel en de veetransporteurs stellen een plan op dat gericht is op vergroting van de export van biggen naar Duitsland en het zoeken naar alternatieven voor het lange afstand transport van slachtvarkens (zeugen, vleesvarkens) (gereed 1 maart 2008).
37. De overheid zorgt met alle partijen voor herontwerp van integraal duurzame en diervriendelijke stal- en houderijsystemen voor kraamzeugen, dragende zeugen en gespeende biggen.
38. De overheid ondersteunt de proefversies van nieuwe integraal duurzame stallen financieel (innovatiemodule uit de LNV-regeling subsidies).
39. De overheid zorgt voor een subsidieregeling voor investeringen door early adopters in integraal duurzame stallen.
40. De overheid stimuleert via het fiscale spoor investeringen in bovenwettelijke welzijns- en milieumaatregelen in stallen (Maatlat duurzame veehouderij/MIA en Vamil).
41. Convenant met primaire varkenshouderijsector, verwerkende industrie, retail, horeca, catering, maatschappelijke organisaties en overheid over het ontwikkelen en op de markt brengen van een tussensegment varkensvlees (gereed 1 mei 2008).

Sector pluimveehouderij (paragraaf 5.6.5)

42. Op basis van de resultaten van het Plan van aanpak ingrepen van het bedrijfsleven wordt in 2011 de regelgeving met betrekking tot snavelbehandeling bij legpluimvee aangepast.
43. De overheid draagt zorg voor de implementatie van de Vleeskuikenrichtlijn in nationale regelgeving.
44. De overheid agendeert op EU-niveau de gevolgen van de genetische aanleg voor het welzijn van vleeskuikens (op basis van het onderzoeksrapport van de Commissie in 2010).
45. De overheid zet op EU-niveau in op aanscherping en aanvulling van de normen in de Vleeskuikenrichtlijn ten aanzien van sterfte, voetzoolaandoeningen, borstblaren en bezettingsgraad (bij de evaluatie van de richtlijn in 2012).
46. Samen met andere partijen zet de overheid in op integraal herontwerp van houderijsystemen voor vleeskuikens.
47. De overheid ondersteunt financieel proefversies van nieuwe integraal duurzame pluimveestallen (innovatiemodule uit de LNV-regeling subsidies).
48. De overheid stelt een subsidieregeling open voor investeringen door early adopters in integraal duurzame pluimveestallen.

49. Fiscale stimulering van investeringen in bovenwettelijke welzijns- en milieumaatregelen in pluimveestallen (Maatlat duurzame veehouderij/MIA en Vamil).
50. Convenant met primaire pluimveehouderijsector, verwerkende industrie, retail, horeca, catering, maatschappelijke organisaties en overheid over het uitrollen van bestaande en nieuw te ontwikkelen tussensegmenten pluimveevlees (gereed 1 mei 2008).

Hobbydierhouderij (paragraaf 5.6.8)

51. De overheid zorgt samen met de sector voor gerichte informatievoorziening aan hobbydierhouders over dierenwelzijn.

Verwaarlozing landbouwhuisdieren (paragraaf 5.9)

52. De overheid vraagt de leden van de Werkgroep verwaarlozing landbouwhuisdieren te komen met nieuwe impulsen in de aanpak en preventie van verwaarlozing.

Doden van dieren (paragraaf 5.10)

53. De overheid financiert onderzoek naar bedwelmingsmethoden van eendagskuikens, pluimvee en varkens (eind 2008 gereed).
54. De overheid laat onderzoek uitvoeren naar het maatschappelijk draagvlak voor gentechnologie bij kuikens (1e kwartaal 2008 gereed).
55. Debat met Tweede Kamer over ethisch te kiezen richting rond eendagskuikens (medio 2008).
56. De overheid gaat in overleg met betrokken organisaties om te komen tot meer reversibel bedwelmen van met name runderen (gereed medio 2009).

Transport van dieren (paragraaf 5.11)

57. De sector heeft per 1 januari 2008 geborgde kwaliteitssystemen voor het transport van dieren.
58. De Nederlandse overheid komt in EU-verband met voorstellen tot aanscherping van de Transportverordening.
59. De sector komt uiterlijk op 1 juni 2008 met een plan om te komen tot verbetering van de condities op de wagen voor lange afstandstransporten.
60. De overheid draagt zorg voor de aanpassing van een handhavingsstrategie zodat het nalevingspercentage omhoog gaat en het aantal incidenten sterk wordt teruggebracht.

Vis (hoofdstuk 6)

61. Kweekbedrijven en verwerkingsbedrijven van paling en meerval in Nederland, waar levende vis wordt geslacht, zullen binnen 4 jaar gebruik maken van een diervriendelijkere dodingsmethode.
62. De overheid ontwikkelt een maatlat voor duurzame kweek van vissen, inclusief welzijn. Deze zal worden ingezet voor stimuleringsbeleid.
63. De overheid zorgt voor de ontwikkeling van operationele indicatoren waarmee ongewenste effecten van waterkwaliteit in recirculatiesystemen op welzijn en diergezondheid, geïnventariseerd kunnen worden.
64. De overheid voert vervolgonderzoek uit naar het natuurlijk gedrag en de fysiologie van enkele in Nederland gekweekte vissoorten in relatie tot houderijomstandigheden.
65. De overheid stelt op basis van de uitkomsten van voorgaand onderzoek, randvoorwaarden op voor de aquacultuur.
66. De overheid ondersteunt praktijkonderzoek naar het huidige transport van levende vissen en indien nodig naar mogelijke verbeterpunten.
67. De overheid bevordert met het oog op een duurzame visstand, het terugdringen van bijvangsten en selectievere vangstmethoden.
68. De sector ontwikkelt een internationale gedragscode voor de sportvisserij.
69. Samen met de sportvisserij sector zal de overheid een traject inzetten om de huidige gedragscode, de voorlichting en het toezicht hierop, te evalueren.

Gezelschapsdieren (hoofdstuk 7)

70. Het LICG lanceert in oktober 2007 de website en de eerste campagne.
71. Het LICG zorgt in 2008 voor een 'Dierenbijsluiter'.
72. De overheid verkent in 2008 met het Platform Verantwoord Huisdierbezit de mogelijkheid te komen tot gidsen voor goede praktijken (nadere invulling zorgplicht gezelschapsdieren).
73. De overheid hangt begin 2008 de AMvB inzake de positieflijst voor.
74. Overheid en bedrijfsleven zorgen er voor dat eind 2008 een certificatiesysteem voor honden en katten operationeel is.

75. De overheid stelt met ingang van 2011 een I&R voor honden verplicht. Met de sector wordt gesproken over de opzet van de uitvoering.
76. De Raad van Beheer op Kynologisch Gebied komt uiterlijk september 2008 met een plan van aanpak voor de aanpak van erfelijke problemen bij rashonden.
77. De overheid voert de evaluatie van de Regeling agressieve dieren (RAD) uit en besluit voor de zomer 2008 over de uitkomsten en vervolgstappen.
78. De overheid vraagt RUU, faculteit diergeneeskunde een cursusmodule op te zetten voor personeel op dierenambulances.
79. De overheid overlegt met brancheorganisaties van dierenambulances om te komen tot verdergaande professionalisering.
80. Rijksoverheid overlegt met andere overheden om te bezien hoe goede lokale initiatieven breder navolging kunnen krijgen.
81. De overheid breidt de handhavingscapaciteit voor gezelschapsdieren per 2008 uit met 3 fte.

Paarden (hoofdstuk 8)

82. De sector komt binnen een jaar met een plan van aanpak om te komen tot de noodzakelijke welzijnsverbeteringen (huisvesting, voeding, transport en trainingsmethoden), waarbij ik inzet op een realisatie binnen 3 jaar. Wanneer dit niet gebeurt zal de overheid regels stellen.
83. De sector wordt gevraagd zijn verantwoordelijkheid te nemen en het couperen van paardenstaarten te beëindigen. Tevens zet de overheid zich in voor agendering binnen de EU.

Dierentuinen en circussen (hoofdstuk 9)

84. Evaluatie Dierentuinenbesluit (afgerond eind 2008).
85. Onderzoek naar het dierenwelzijn van circusdieren (gereed december 2008), waarna besluitvorming.

Dieren in de natuur (hoofdstuk 10)

Populatiebeheer en schadebestrijding

86. Ontwikkeling van alternatieve preventieve middelen om faunaschade aan landbouwgewassen te voorkomen. Hierdoor kan het afschot van dieren worden verminderd.

Opvang gewonde dieren

87. De opvangsector heeft in 2007 een opvangprotocol ontwikkeld dat door LNV is goedgekeurd. LNV gaat hierop handhaven waardoor de kwaliteit van de opvang verbetert.

In het wild levende grazers

88. Betere inbedding van het aspect dierenwelzijn in het beheer van de in het wild levende grazers door onnodig lijden te voorkomen door het hanteren van duidelijke afschotcriteria en via de inrichting van het leefgebied.
89. Vervreemding van de natuur verminderen, met name bij de jeugd. Verhoging ecologische kennis, rol van dieren in het ecosysteem en het belang van duurzame populaties.
90. Maatschappelijk besef van 'wildheid' natuurdieren groeit. Voorlichting door met name terreinbeherende organisaties.

Plaagdieren

91. Bij het toestaan van nieuwe bestrijdingsmethoden wordt het aspect van dierenwelzijn zorgvuldig meegenomen.

Proefdieren (hoofdstuk 11)

Evaluatie van de Wod

92. Nederlandse discussie over de 3 thema's van de evaluatie Wod. De evaluatie van de Wet op de dierproeven (Wod), "Een noodzakelijk kwaad" 1 heeft geleid tot een aantal aanbevelingen. De belangrijkste onderwerpen kunnen worden ingedeeld in drie verschillende thema's: a) openheid en openbaarheid; b) ethische aspecten; en c) toezicht. De ministers van VWS en LNV sturen een brief aan de Tweede Kamer (beleidsvoornemens dierproeven en biotechnologie bij dieren) over de uitkomsten van de Nederlandse discussie met betrekking tot de hierboven genoemde thema's. Samen met de betrokken partijen zal worden gestreefd naar aanpassingen in het beleid aan de hand van de drie thema's.

Herziening Europese dierproevenrichtlijn (86/609/EEG)

93. De overheid zal de uitkomsten van de discussie in Nederland zoals genoemd staat onder 9.1.1 inbrengen bij het proces van herziening van 86/609/EEG.

Acties uit de Nationale Agenda Diergezondheid

Gezelschapsdieren (hoofdstuk 3.2)

1. De eigenaren van gezelschapsdieren informeren zich over de consequenties van de aanschaf van een gezelschapsdier en de juiste diergeneeskundige zorg.
2. De eigenaren van gezelschapsdieren verlenen aan hun dier de juiste (diergeneeskundige) zorg.
3. De eigenaren van gezelschapsdieren en de gezelschapsdierensector zorgen zelf voor een goede organisatie van hun belangengroepen en voor zover deze al ontwikkeld zijn, breiden ze deze uit.
4. 2008-2009: er wordt een verkenning uitgevoerd om de rollen en verantwoordelijkheden met betrekking tot de gezondheid van gezelschapsdieren voor overheid, eigenaar en sector inzichtelijk te krijgen.
5. 2009-2010: aansluitend op de verkenning en de uitkomst hiervan wordt een communicatiestrategie opgezet specifiek gericht op houders van gezelschapsdieren. Deze communicatiestrategie wordt opgezet, samen met de dierenartsen (KNMvD), wetenschappers (FD), dierenwinkels en aanverwante sectoren, zoals hondenscholen en het Landelijk Informatie Centrum Gezelschapsdieren (LICG) opgezet.
6. 2007-2008: de risico's van dierziekten voor dier en mens die bij gezelschapsdieren kunnen voorkomen, worden geïnventariseerd. Hierbij wordt vooral aandacht besteed aan de *emerging diseases* en *emerging zoonosen*.
7. 2007-2008: de diersoorten op de positieflijst worden geïnventariseerd op het voorkomen en mogelijke insleep van dierziekten en zoonosen.
8. 2008-2009: faciliteren van de zelforganisatie van de houders van de gezelschapsdieren en de gezelschapsdierensector in het kader van diergezondheid.

Hobbydieren (hoofdstuk 3.3)

9. 2007-2009: hobbydierhouders kunnen zelf de organisatie van hun belangengroep op zich nemen en, voor zover deze al ontwikkeld is, uitbreiden.
10. 2007-2015: hobbydierhouders kunnen zichzelf scholen daar waar kennis ontbreekt over de zorg voor hun dieren en over de gezondheidsrisico's van hun dieren.
11. 2007-2015: van de hobbydierhouders mag verwacht worden dat ze hun dieren optimaal verzorgen en dat ze zelf de nodige hygiëne- en andere preventiemaatregelen nemen bij hun dieren om te proberen dierziekten te voorkomen.
12. In 2008 zal de overheid in overleg met hobbydierhouders een communicatiebeleid opzetten dat specifiek is afgestemd op hobbydierhouders. Hierbij wordt extra aandacht besteed aan het ontwikkelen van nieuwe communicatiemiddelen. Verder zal er een verkenning plaats vinden of het begrip hobbydierhouder nader gedefinieerd kan of moet worden.
13. Faciliteren van de zelforganisatie van hobbydierhouders. Vanaf 2008 zal worden verkend wat daarvoor de beste manier is.
14. 2007-2009: internationaal lobbyen om het gedifferentieerde beleid ten aanzien van de bestrijding internationaal geaccepteerd te krijgen (inbreng in het kader van CAHP).
15. 2009-2010: alternatieven onderzoeken voor de identificatie van hobbydieren. Daar waar hobbydierhouders bezwaar hebben tegen de gebruikte identificatiemiddelen wordt gekeken naar alternatieve identificatiemogelijkheden zoals bijvoorbeeld injectaattransponders.
16. 2011: het door de overheid uitgevoerde communicatiebeleid voor hobbydierhouders evalueren.
17. 2015: onderzoek uitvoeren naar de mate waarin hobbydierhouders zich bewust zijn van diergezondheidsrisico's.
18. 2008-2009: verbetering van risico-analyse voor beleidsbeslissingen om maatwerk mogelijk te maken (zie hoofdstuk 4.2, Risicoanalyse).
19. Differentiatie is één van de kernpunten die Nederland in Brussel uitdraagt bij de ontwikkeling en implementatie van de Europese strategie diergezondheid 2007-2013 (CAHP).
20. 2008-2010: aanpassen van eigen regelgeving om maatwerk mogelijk te maken.

Commercieel gehouden dieren (hoofdstuk 3.4)

Bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen (acties sector)

21. 2007-2015: vermindering van belangrijke bedrijfsgebonden dierziekten, onder meer ter uitvoering van een door de betrokken sector opgesteld plan hiervoor.

22. 2007-2015: bij de ontwikkeling van nieuwe houderijsystemen wordt nadrukkelijk rekening gehouden met diergezondheid. Zie ook het hoofdstuk integraal ontwerpen in de Nota Dierenwelzijn.

Preventie (acties sector)

23. 2008-2010: het opzetten van kwaliteitssystemen met daaraan gekoppeld preventiemaatregelen, om een hoog niveau van dierziektepreventie te garanderen en risicobewust ondernemerschap te stimuleren.
24. 2008-2010: ontwikkelen van systemen voor de reiniging en ontsmetting van veewagens die verder worden verwezenlijkt.
25. 2008-2009: ontwikkelen van een plan om in het binnen- en het buitenland het aantal verzamelslagen te verminderen, uit oogpunt van diergezondheid en dierenwelzijn (zie ook Nota Dierenwelzijn).

Bestrijding (acties sector)

26. 2008-2015: communicatie naar de achterban over de dierziektebestrijding en de maatregelen in tijden van een crisis.
27. 2008-2015: input leveren aan overheid voor het vormgeven van de maatregelen in tijden van een crisis.

Vaccinatie (actie sector)

28. 2007-2008: afspraken maken over de afzet van producten van dieren die in het kader van bestrijding of preventie zijn gevaccineerd.

Natuurlijke weerstand (actie sector)

29. 2007-2015: onderzoeken hoe de natuurlijke weerstand ingezet kan worden in het verbeteren van de gezondheid van de dieren.

Structuur veehouderij (actie sector)

30. 2007-2015: de structuur van de houderij wordt op onderdelen ter discussie gesteld om de diergezondheid te verbeteren en om de huidige risico's van dierziekte-insleep te verminderen.

Bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen (acties sector samen met de overheid)

31. In 2008 samen met de rundvee-, pluimvee-, varkens-, schapen- en geitensectoren een verkenning uitvoeren naar de rol van de overheid bij bedrijfsgebonden ziekten.
32. In 2008 samen met de rundvee-, pluimvee-, varkens-, schapen- en geitensectoren een plan opstellen over de vermindering van belangrijke bedrijfsgebonden diergezondheidsproblemen.

Preventie (acties sector samen met de overheid)

33. In 2008 maken de overheid en het bedrijfsleven afspraken over het zelfstandig invoeren van preventiemaatregelen door de sector. De uitvoering van deze afspraken geschiedt in 2009-2011.
34. In 2012 een evaluatie uitvoeren van de werking van de nieuwe preventieregelgeving en preventiemaatregelen.
35. 2008-2009: onderzoeken in hoeverre diercontacten, die een gevaar vormen voor insleep en verspreiding van dierziekten, verder beperkt kunnen worden
36. 2008-2009: het systeem van identificatie en registratie van schapen en geiten op orde brengen middels een elektronisch I&R systeem.
37. 2008-2015: het systeem van identificatie en registratie actueel houden en mogelijk uitbouwen.

Bestrijding (acties sector samen met de overheid)

38. 2008-2009: categoriseren van dierziekten waarmee de verantwoordelijkheidsverdeling duidelijk wordt voor de bestrijding van dierziekten, zie hoofdstuk 4.3.
39. 2008: bedrijfsleven en overheid brengen met behulp van een pilot de consequenties van OIE-compartimentering in kaart.
40. 2009-2013: bedrijfsleven en overheid geven ieder invulling aan hun respectievelijke aandeel in OIE-compartimentering.
41. 2008-2010: verkennen hoe de *early warning* systematiek verder kan worden verbeterd.
42. 2009-2010: verkennen in hoeverre de inbreng van de stakeholders in tijden van dierziekte-uitbraken beter kan worden benut in de besluitvorming over de bestrijding.

Vaccinatie (acties sector samen met de overheid)

43. 2007-2015: bij landen binnen en buiten de EU lobbyen voor het wegnemen van belemmeringen voor de afzet van producten van dieren die in het kader van bestrijding of preventief zijn gevaccineerd.

44. 2007-2015: samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven om nieuwe en betere vaccins en diagnostische middelen op de markt te brengen.
45. 2007-2015: blijvende inzet voor de verbetering van de internationale standaarden in OIE-verband en relevante wetgeving in EU-verband op het gebied van vaccinatie.

Natuurlijke weerstand (acties sector samen met de overheid)

46. 2009-2015: één of meer pilotstudies en praktijkleernetwerken (zgn. communities of practice) starten, waarin onderzoekers en veehouders een lerende innovatiecyclus doorlopen en beschikbare kennis gecommuniceerd wordt.
47. 2015: de balans over de kennis over basale (natuurlijke) weerstand wordt opnieuw opgemaakt en – indien mogelijk – ontwikkelt het bedrijfsleven vervolgens in samenwerking met de overheid een plan van aanpak om deze mogelijkheden in de praktijk te brengen. Als planvorming niet mogelijk is, wordt de noodzaak van verder onderzoek in beeld gebracht.

Structuur van de veehouderij (actie sector samen met de overheid)

48. 2008-2015: bij maatschappelijke en politieke discussies over de structuur van de veehouderij het aspect diergezondheid sterk en krachtig inbrengen als één van de centrale thema's waar over gepraat moet worden.

Preventie (acties overheid)

49. 2007: De herziening van de preventieregelgeving wordt afgerond.
50. 2008: De herziening van het handhavingsbeleid van preventieregels wordt afgerond.

Bestrijding (acties overheid)

51. 2008-2015: het bestrijdingsbeleid via de beleidsdraaiboeken geactualiseerd houden. Dit beleid afstemmen op de maatschappelijke behoeftes. Dit houdt in: meer maatwerk, meer alternatieven voor (preventief) ruimen en het opbouwen van een brede maatschappelijke steun.
52. 2008-2015: regelmatig blijven oefenen van de beleidsdraaiboeken met de crisisorganisatie.
53. 2007-2015: er worden goede afspraken gemaakt over de aanpak van de bestrijding van besmettelijke dierziekten met de buurlanden en andere relevante lidstaten. Waar nodig wordt er samen geoefend.
54. 2007-2015: voortdurende inzet in internationaal verband om de Nederlandse visie zoveel mogelijk geaccepteerd te krijgen

Dieren in de natuur en bedreigde gehouden dieren (hoofdstuk 3.5)

55. In 2008 afronden van een verkenning naar de uitbreiding van de monitoring en de coördinatie. Een coördinatierol van het Dutch Wildlife Health Centre, in samenwerking met kennisinstituten op het gebied van ecologie, epidemiologie en diergeneeskunde, wordt hierbij onderzocht.
56. In 2009-2010 opstellen van een monitoringsplan en een communicatieplan om de bestaande monitoring van de mate van voorkomen van besmettelijke dierziekten in wilde populaties en vogels uit te breiden.
57. In 2010-2011 stelt de overheid, samen met commerciële dierhouders en natuurorganisaties een communicatieplan op om op basis van risico-analyse en monitoring de werkelijke risico's in beeld te krijgen, het maatschappelijk beeld ten aanzien van de rol van wilde dieren bij de verspreiding van dierziekten meer in evenwicht te krijgen en hierdoor de communicatie tussen de partijen te verbeteren.
58. 2007-2015: provincies maken samen met de veehouderijsector een gezamenlijk inrichtingsplan per robuuste verbinding om mede op basis van risico-analyse de risico's op de verspreiding van dierziekten door wilde dieren tegen te gaan. Mogelijke maatregelen zijn: voorkomen van directe contacten tussen wilde dieren en landbouwhuisdieren door zonering of afscherming (varkens met vrije uitloop tijdelijk binnen; tijdelijk opstallen koeien, afrasteren agrarische bedrijven of natuurgebieden). Deze plannen en de daarbij behorende verantwoordelijkheidsverdeling wordt op bestuurlijk niveau tussen terreinbeheerders, agrariërs, rijk en provincies vastgelegd.
59. 2007-2015: de beheersbaarheid van een uitbraak van een dierziekte wordt meegenomen bij de inrichting van de ecologische hoofdstructuur.
60. 2007-2015: aandacht voor een verhoogde inzet van provincies bij de realisatie van het nulstandbeleid wilde zwijnen. Uitgezonderd zijn de leefgebieden voor wilde zwijnen, de Veluwe en de Meinweg.

Paarden (hoofdstuk 3.6)

61. 2007-2008 werkt de Sectorraad Paarden aan een verdere professionalisering van de vertegenwoordiging van de paardensector.

62. 2007-2015: voor communicatie over en het betrekken van de volledige achterban bij diergezondheidsonderwerpen wordt een communicatieplan ontwikkeld.
63. 2007-2008: de sector zorgt dat ze goed voorbereid is op de rollen en verantwoordelijkheden die ze zelf heeft ten tijde van een dierziektecrisis
64. 2008-2010: de diergezondheidsproblemen op individueel niveau worden meegenomen in de acties die genomen worden in het kader van welzijnsverbetering van paarden.
65. In 2008 zorgt de sector samen met LNV voor educatie en voorlichting over paardenziekten die een probleem kunnen geven op populatieniveau of een gevaar voor de volksgezondheid met zich mee kunnen brengen. Doelgroep is hier de paardeneigenaren.
66. Eind 2007 begint de Groep Gezondheidszorg Paard van de KNMvD met het ontwikkelen van leidraden voor besmettelijke paardenziekten voor dierenartsen. LNV ondersteunt dit initiatief. Dit zal bijdragen aan een betere en snelle herkenning van paardenziekten.
67. In 2008-2009 gaat LNV samen met de Sectorraad Paarden kijken naar de mogelijkheden die aanpassing van het huidige I&R systeem voor dierziektebestrijding kan bieden.
68. In 2008-2009 gaat de Sectorraad Paarden samen met LNV kijken wat de doelstellingen van een monitoringssysteem naar ziekten bij paarden moeten zijn en of het nodig is een monitoringssysteem te ontwikkelen.
69. In 2008 zal voor bepaalde ziekten verduidelijkt en geëxpliciteerd worden hoe rollen en verantwoordelijkheden met betrekking tot die ziekten liggen. Hiervoor sluiten we aan bij de voorgenomen actie voor de categorisatie van dierziekten, zoals beschreven in hoofdstuk 4.3.
70. In 2007-2008 zorgt de Sectorraad Paarden samen met LNV voor bewustwording van de sector over de risico's van de vele transportbewegingen van paarden, onder andere door communicatie over zeer besmettelijke ziekten. Waar mogelijk en nodig wordt actie ondernomen om risico's te beperken. Speerpunt hierbij is het voorkomen van insleep van dierziekten.
71. In 2008-2009 doen we samen met de paardensector een verkenning naar de mogelijkheden om ook voor de paardensector te komen tot een systeem van privaat-publieke kostenverdeling bij bestrijding van een paardenziekte.
72. In 2007-2008 geeft LNV opdracht voor onderzoek naar vectorgebonden ziekten.
73. 2008-2010: LNV zal daar waar mogelijk onderzoek voor het ontwikkelen van een paardenpest vaccin faciliteren.
74. In 2007-2008 maakt LNV een beleidsdraaiboek voor Afrikaanse paardenpest en betreft de paardensector in de ontwikkeling van dit beleid.
75. In 2007-2008 wordt in opdracht van LNV in beeld gebracht welke zoönosen in de toekomst voor Nederland van belang kunnen zijn en wat de risico's zijn.

Vissen en schaal- en schelpdieren (hoofdstuk 3.7)

76. Kennisniveau van viskwekers verbeteren door een betere ketenorganisatie.
77. Een groter draagvlak creëren bij de viskwekers voor de noodzaak binnen de gedragscode te opereren zodat de gedragscode door alle bedrijven wordt erkend en nageleefd.
78. LNV zal met de sector nader inventariseren welke aspecten van visgezondheid prioriteit hebben en een gezamenlijk actieplan opstellen. Onderdeel daarvan is in ieder geval voorlichting over visziekten en preventie.
79. LNV gaat met de KNMvD na op welke wijze de kennis over visziekten bij dierenartsen kan worden verbeterd.
80. LNV laat onderzoek doen naar de effecten van het houden van vis in gesloten recirculatiesystemen op de gezondheid vissen.

Risicogebaseerd beleid (hoofdstuk 4.2)

81. 2008-2015: verder ontwikkelen van het instrument risico-analyses als beleidsinstrument en optimaliseren van de toepassing.
82. 2008-2010: ontwikkelen van een heldere structuur en organisatie voor risicoanalyse. Met 'organisatie' wordt hier bedoeld het proces van vraag tot advies en implementatie. De overheid (LNV, VWA) neemt hiervoor het initiatief, in samenwerking met CIDC, RIKILT, RIVM, WUR/ASG en andere relevante organisaties. Bovendien zullen er relaties worden ontwikkeld met andere landen die risicoanalyse-units hebben ingesteld (Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Zwitserland, Nieuw-Zeeland, Canada, USA). Dit helpt de eigen structuren beter te ontwikkelen en beter gebruik te maken van de ervaringen omtrent organisatie en kennis. Gegevens- en informatiekanalen die nodig zijn voor het kunnen uitvoeren van risico-analyses zullen worden ontwikkeld. Ook hier zou dat waar nodig en nuttig internationaal moeten plaatsvinden.
83. 2008-2010: goede protocollen/afspraken maken om vragen, resultaten en adviezen op de juiste manier en tijdig op de juiste plek te krijgen. Daarmee bereiken we dat het proces voor iedere betrokkene helder en transparant wordt.
84. In 2008 wordt een communicatieplan ontwikkeld waarin is aangegeven welke mogelijkheden er zijn om bekendheid te geven aan de resultaten van risicoanalyses (bijvoorbeeld via internet).

85. Nederland zal in 2008 het onderwerp risicoanalyse ook Europees agenderen, in het kader van EFSA en in het kader van herziening van het Europees diergezondheidsbeleid. Er wordt gestreefd naar een Europees netwerk voor risicobeoordeling. De Nederlandse overheid kan daarbij voortborduren op stappen die al zijn gezet op dit gebied in het kader van het EU Network of Excellence EPIZONE. Enerzijds kan hierdoor expertise tussen landen worden uitgewisseld en anderzijds stimuleert dit de toepassing van risicoanalyse bij ontwikkelen van diergezondheidsmaatregelen. Voor nieuw opkomende risico's is het bijvoorbeeld heel nuttig gebruik te kunnen maken van expertise uit landen waar men ervaring met het risico of het gevaar heeft. Een sterkere rol voor de EFSA wordt gecreëerd.
86. In 2007-2008 zal worden verkend welke rol het bedrijfsleven zelf kan spelen in relatie tot de risico-analyses voor diergezondheid.

Categorisatie van dierziekten (hoofdstuk 4.3)

87. 2007-2008: categorisatie van dierziekten in overleg met het bedrijfsleven.
88. 2007-2008: de categorisatie van dierziekten zal door Nederland worden ingebracht bij de ontwikkeling van de Europese diergezondheidsstrategie 2007-2013 (CAHP).

Kostentoedeling dierziektebestrijding (hoofdstuk 4.4)

89. 2008 - 2010: voorbereiden verlenging en aanpassing convenant financiering bestrijding besmettelijke dierziekten LNV- PVV- PPE- PZ.
90. 2008 - 2010: actieve rol in EU-verband voor de uitwerking van de harmonisatie van de kostentoedeling volgens het Nederlandse model.
91. 2008 - 2010: de overheid ondersteunt initiatieven van de sector om instrumenten te ontwikkelen voor het afdekken van ondernemersrisico, bijvoorbeeld via verzekeringen.
92. 2008 - 2010: de overheid ondersteunt initiatieven van de sector bij het ontwikkelen van instrumenten voor de differentiatie naar risicoprofiel.
93. In 2008-2009: een verkenning naar de mogelijkheden om ook voor de paardensector te komen tot een systeem van private-publieke kostenverdeling bij bestrijding van een paardenziekte.

Veterinaire organisatie en infrastructuur (hoofdstuk 4.5)

94. Gaan mee met de tijd en technologische ontwikkeling, en nemen gericht actie om op deze veranderingen in te spelen.
95. Zoeken naar samenwerking in binnen- en buitenland ter versterking van de positie.
96. Verkenning naar rollen en verantwoordelijkheden binnen de veterinaire organisatie, passend bij de tijd en technologische ontwikkeling.
97. Samen met betrokken partijen past LNV de crisisorganisatie waar nodig aan, rekeninghoudend met veranderende omstandigheden.
98. Samen met KNMvD en Faculteit Diergeneeskunde wordt een verkenning gedaan of de rol van de dierenarts als poortwachter en als eerste schakel in de veterinaire infrastructuur verdere ondersteuning verdient vanuit het publieke domein.
99. Laboratoria stimuleren tot EU-samenwerking, zowel voor expertiseuitwisseling als voor verdere specialisatie in bepaalde ziekten.
100. 2008: de huidige crisisorganisatie wordt tegen het licht gehouden om te kijken waar verbeteringen mogelijk zijn in relatie tot technologische ontwikkeling en de wens tot efficiency verhoging. Hierbij kijken we ook hoe we (nog) beter gebruik kunnen maken van de samenhang tussen de veterinaire kennisinfrastructuur en de crisisorganisatie.

Diergeneesmiddelen (hoofdstuk 4.6)

101. Om tot een daadwerkelijke vermindering van antibioticumresistentie en antibioticumgebruik en verantwoord gebruik van diergeneesmiddelen te komen, zal ik voorafgaand aan de in te stellen maatregelen met de diverse stakeholders afspraken maken over realistische maar ambitieuze targets.
102. Uiterlijk eind van dit jaar verstuur ik de Beleidsstrategie antibioticumresistentie naar de Tweede Kamer met een pakket van maatregelen om de boven beschreven doelen te realiseren.

Kennis, research en development (hoofdstuk 4.7)

103. De komende jaren wil ik samen met dierhouders nadenken over oplossingen voor diergezondheidsproblemen en daarbij gebruik maken van kennis bij het bedrijfsleven.
104. 2007-2015: versterken van de internationale samenwerking en afstemming tussen kennisinstututen door samen met andere overheden een ERA-net Diergezondheid op te zetten en hieraan deel te nemen. Eind 2007 vindt de oprichting ERA-net Diergezondheid plaats.
105. 2007-2010: ontwikkeling van een instrumentarium om de kennis op het gebied van diergezondheid bij (toekomstige) dierhouders en beroepsgroepen te vergroten.

106. 2007: actualiseren van Kennisagenda Diergezondheid op basis van de Nationale Agenda Diergezondheid. Hierbij kijken we met name naar de nieuwe aandachtsvelden in het toekomstige diergezondheidsbeleid:
  - Nieuwe diercategorieën gezelschapsdieren en paarden
  - Verbreding naar bedrijfsgebonden ziekten
  - Preventie gebaseerd op risico-analyses
  - Versterken samenwerking tussen overheid en maatschappelijke groepen
  - Versterking inzet 'zachte' instrumenten (o.a. faciliteren/communiceren) in plaats van wet- en regelgeving
  - Ontwikkeling nieuwe financieringsinstrumenten
107. 2008-2015: het actueel houden van de Kennisagenda Diergezondheid (jaarlijkse update vanaf 2007).
108. 2007-2015: vanuit de Kennisagenda Diergezondheid sturen op kennisontwikkeling en meer dan voorheen op kennisverspreiding en kennisbenutting.
109. 2008-2015: Het bevorderen van meer en bredere samenwerking tussen onderzoeksinstituten. Dit doen we door de Kennisketen Infectieziekten Dier meer te benutten, en door uitbreiding van samenwerking met instituten op het gebied van humane gezondheidszorg. Vooral onderzoek aan (potentiële) zoönosen, nieuwe bedreigingen en antibiotica lenen zich goed voor deze samenwerking.
110. 2007-2010: de contactstructuur tussen praktijk-bedrijfsleven, beleid en onderzoek versterken door het starten van kenniskringen.
111. 2008-2015: Een grotere rol voor diergezondheidszorg in de lesprogramma's van het algemeen middelbaar en beroepsonderwijs; nascholingscursussen voor dierhouders en beroepsgroepen.

Paragraaf 4.8 Klimaatverandering, globalisering en emerging diseases (hoofdstuk 4.8)

112. Ik doe een dringend beroep op burgers om geen risicovolle planten, dieren en producten uit derde landen mee te nemen.
113. In 2009 wordt een informatiecampaignede georganiseerd door de reisbrancheorganisatie (bv. ANVR) in samenwerking met de overheid zodat de reiziger zich bewust is van risico's op insleep en verspreiding van dierziekten door reizen en weet hoe deze risico's te beperken.
114. Om kennis over emerging diseases te vergroten, wordt verder geïnvesteerd in de insectenkunde (entomologie) en de diagnostiek van door insecten overgebrachte dierziekten en hun vectoren. Daarnaast zal er samenwerking worden gezocht met andere laboratoria in de EU op het gebied van emerging diseases.
115. Vanaf 2008 zullen de effecten van klimaatverandering en de kans op emerging diseases nadrukkelijk worden meegenomen in risicoanalyses (zie hoofdstuk 4.2, Risico-analyses).
116. Om integraler te werk te kunnen gaan, zal in 2008 een verkenning worden uitgevoerd hoe de overheidsorganisatie op het gebied van de bestrijding van emerging diseases optimaal vorm kan worden gegeven. Afstemming hierover zal plaatsvinden tussen de verschillende ministeries (VWS, LNV), onderzoeksinstituten (WUR, RIVM, CIDC, CIB, FD en GD) en uitvoeringsorganisaties (VWA, AID).
117. De kans op insleep van buitenlandse dierziekten zal in 2008 verkleind worden door de controles aan de grens (bijvoorbeeld Schiphol) op de insleep van dierlijke producten verder te perfectioneren. Dit gebeurt onder andere door risicogebaseerd te werken, gericht te intensiveren en het gebruik van nieuwe methoden, zoals de inzet van honden.
118. Het beleid voor een aantal emerging diseases wordt vanaf 2007 verder uitgewerkt in een aantal beleidsdraaiboeken, te weten een beleidsdraaiboek voor Afrikaanse paardenpest en exotische ziekten die op de mens kunnen overslaan.

Bestrijden aan de bron (hoofdstuk 4.9)

119. Om dierziekten aan de bron te bestrijden worden een aantal programma's opgezet waarbij we technische assistentie leveren aan onder andere Turkije, Indonesië en Egypte (zie hoofdstuk 4.9, Bestrijden aan de bron).
120. Het is ook in het belang van de sector om relevante diergezondheidsproblemen bij belangrijke handelspartners op te lossen. Ik doe daarom een beroep op de sector om in andere landen activiteiten te ontplooiën op het gebied van kennisoverdracht.
121. Tot 2010 worden projecten ontwikkeld gericht op de bestrijding van hoogpathogene aviaire influenza (Indonesië, Vietnam, China, Egypte, Roemenië, Turkije). In het kader van de bilaterale samenwerking levert LNV vanuit kennisinstellingen technische assistentie bij de opbouw van bestrijdingscapaciteit.
122. LNV levert in 2007, 2008 en 2009 technische assistentie bij de bestrijding van klassieke varkenspest in Roemenië en Bulgarije.
123. LNV gaat door met de reguliere bilaterale samenwerking met buurlanden (en bepaalde andere relevante EU-landen) op het gebied van preventie en bestrijding.

124. 2008-2015: Nederland organiseert en stimuleert samenwerking tussen 'donorlanden' in organisaties als FAO, EU en OIE om ontwikkelingsprojecten op het gebied van diergezondheid te starten. Daarnaast zal Nederland deze multilaterale organisaties aanzetten tot ondersteuning van getroffen landen.
125. 2007-2015: de wetenschappelijke samenwerking met andere landen (o.a. Zuid-Afrika) op het gebied van opkomende dierziekten wordt verstevigd.
126. 2008-2015: Het verlenen van technische assistentie en het uitwisselen van kennis tussen Nederlandse en buitenlandse instituten rond emerging diseases, zoals blauwtong, Rift Valley Fever, Afrikaanse varkenspest.
127. LNV-activiteiten richten zich op bilaterale samenwerking met Aziatische en Afrikaanse landen. In deze projecten wordt tot 2010 het hoofddoel nagestreefd de insleep van dierziekten in Nederland te beperken om een hogere veterinaire veiligheid in Nederland te kunnen bereiken. Dit wordt aangepakt door meer zicht te krijgen op de infectiehaarden in Azië en Afrika en hierover meer kennis uit te wisselen. Nederland levert hiertoe, vanuit de kennisinstellingen, veterinaire-technische expertise aan deze landen. De Nederlandse inzet zal bijdragen aan een verbeterde veterinaire controle, een functionerend monitoringssysteem en de aanwezigheid van operationele draaiboeken voor de dierziektebestrijding in 2010. Voor Indonesië loopt tot 2010 al een groot project. Daarnaast zullen vergelijkbare activiteiten geïnitieerd worden, onder andere voor Egypte, Turkije, en Roemenië en Bulgarije op het gebied van respectievelijk AI en KVP.

Bijlage 2: Samenhang tussen Voortgangsrapportage Nota Dierenwelzijn en Nationale Agenda Diergezondheid & meetpunten in Staat van het Dier

Hoofdstuk in Voortgangsrapportage	Meetpunt in Staat van het Dier
2 Burger en consument	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Percentage van de Nederlandse bevolking, dat zich realiseert dat men door de keuze voor bepaalde producten invloed heeft op het welzijn van dieren in de veehouderij ▶ Percentage consumenten, dat dierenwelzijn meeweegt bij aankoopbeslissingen van dierlijke producten
3 Landbouwhuisdieren	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ongeriefanalyses c.q. inschattingen door experts ▶ Aantal meldingen en bevindingen van verwaarlozing of mishandeling van dieren ▶ Percentage integraal duurzame stallen ▶ Transport van levende dieren van en naar Nederland ▶ Voortgang in vermindering van ingrepen ▶ Voortgang in verbetering bedwelmingmethoden ▶ Aantal zichtstallen, aantal bedrijven met weidegang, aantal bedrijven met een publiekstak ▶ Aanwezigheid van bestrijdingsplichtige en van bedrijfsgebonden dierziekten ▶ Gebruik van diergeneesmiddelen ▶ Niveau van naleving van het preventiebeleid
4 Hobbydieren	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ongeriefanalyses c.q. inschattingen door experts ▶ Aantal meldingen en bevindingen van verwaarlozing of mishandeling van dieren ▶ Investerings van de overheid in kennisbevordering bij houders van hobbydieren ▶ Aantal hits op de websites van LKLH
5 Paarden	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ongeriefanalyses c.q. inschattingen door experts ▶ Aantal meldingen en bevindingen van verwaarlozing of mishandeling van dieren
6 Dieren in de natuur	Maken geen onderdeel uit van Staat van het dier
7 Vissen	▶ Voortgang in verbetering bedwelmingmethoden
8 Gezelschapsdieren	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ongeriefanalyses c.q. inschattingen door experts ▶ Aantal meldingen en bevindingen van verwaarlozing of mishandeling van dieren ▶ Aantal dieren in asiels en opvang ▶ Investerings van de overheid in kennisbevordering bij houders van gezelschapsdieren ▶ Aantal hits op de websites van LICG en PVH
9 Dierentuindieren	Zie 'alle diercategorieën'
10 Circusdieren	Zie 'alle diercategorieën'
11 Proefdieren	Maken geen onderdeel uit van Staat van het dier
12 Diergezondheid horizontale thema's	▶ Kwaliteit en beschikbaarheid van diergezondheidszorg

Alle diercategorieën	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Ontwikkeling in nationale wet- en regelgeving & mate waarin Nederland in wet- en regelgeving in de EU voorloopt ▶ Het aandeel bedrijven dat voldoet aan alle wettelijke eisen op het gebied van dierenwelzijn ▶ Het aandeel bedrijven dat bovenwettelijke, welzijnsbevorderende maatregelen neemt ▶ Beschikbaarheid en deelname aan kwaliteits- en certificeringssystemen ▶ Investeringen door de overheid in onderzoek op het gebied van dierenwelzijn, dierziekten en diergezondheid ▶ Investeringen door de overheid in onderwijs op het gebied van dierenwelzijn, dierziekten en diergezondheid
----------------------	--

16 Bijlage 3: Afgeronde acties in 2008, 2009 en 2010

In onderstaande tabel zijn de in 2008, 2009 en 2010 afgeronde acties uit de Nota Dierenwelzijn (NDW) en Nationale Agenda Diergezondheid (NAD) opgenomen. Enkele van deze acties hebben een vervolg gekregen. Daar waar dit het geval is, zijn ze nog in de voortgangsrapportage opgenomen. Verschillende nog niet als gereed benoemde acties zijn opgenomen in bestaand beleid (overheid) en bedrijfsvoering (bedrijfsleven), anderen beslaan een langer lopend proces.

Thema	2008		2009		2010	
	NDW	NAD	NDW	NAD	NDW	NAD
Burger en consument			2, 41, 50			
Landbouwhuisdieren	22 25, 28, 34, 53-1, 54	25, 49, 50 24, 35 (vervallen)	7, 11, 14, 32, 52, 53-2	23, 27, 31, 36, 42	8, 15, 18, 33, 37, 53	38, 40, 48 (UDV)
Hobbydieren		9, 13			51	9-11, 13
Paarden	83		82	66, 72		
Dieren in de natuur		55	87			
Vissen	68		62		69	
Gezelschapsdieren	70, 71, 77, 78, 81	1, 2, 3	79	4, 8	75, 78, 79	3
Dierentuindieren			84			
Circusdieren			85			
Proefdieren	92, 94				93	
Diergezondheid horizontale thema's		96, 97, 100, 102, 106		94, 95, 122		81, 82, 83, 84, 85, 86, 99